

Explaining the Role of Modernist Approaches in the Evolution of Urban Squares from the Perspective of Objective, Physical, and Functional Components in Iran and Uzbekistan during the Qajar and the First Pahlavi Periods¹

Nazanin Islami¹, Fariba Alborzi^{2*}, Hossein Soltanzadeh³

1. Department of Architecture, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

2. Department of Architecture, Qazvin Branch, Islamic Azad University, Qazvin, Iran.

3. Department of Architecture, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

** Corresponding Author, faalborzi@yahoo.com

ARTICLE INFO ABSTRACT

UPK, 2023

VOL. 6, Issue 4, PP, 45-67

Received: 04 Dec 2020

Accepted: 22 May 2022

Research Articles

KEYWORDS: Contemporary urban planning of Iran, Contemporary urban planning of Uzbekistan, Soviet modernism, Urban squares.

Introduction: Urban planning in the Qajar period is the breaking point of the traditional past with the modern future of Iran. It paves the way for the emergence of the thinking of the two decades of the first Pahlavi period. Many changes occurred in Uzbekistan during this period under Soviet modernization. For a long, Central Asia has been home to essential cultures and civilizations in a mosaic of ethnicities, religions, and nationalities. Urban civilizations and nomadic settlements coexisted in this region and influenced one another. A review of Uzbekistan's history and sociopolitical developments reveals Central Asia's influence on the region, particularly Iran. Much of Central Asia, especially the Greater Khorasan, and Transoxiana (present-day Uzbekistan, Turkmenistan, and Tajikistan), was part of the Persian Kingdom or controlled by its central government for a long time. However, this region was separated from the heartland in the 19th century and late Qajar Era through a series of events. Finally, on September 21st, 1881, Imperial Russia signed the Treaty of Akhal and the Qajar-ruled Persia, establishing borders between the two states in Turkmen lands east of the Caspian Sea, legitimizing the Russian occupation of Khwarazm. Over the seven decades of Soviet rule, the central government was the exclusive curator of cultural, artistic, and urban development activities across the vast empire. All-inclusive modernist transformations were launched in culture, arts, architecture, and urban planning. Thus, urban planning and developments in Iran and Uzbekistan during these periods have similarities and differences. The present study explains the role of the modernist cultural, political, and social currents governing these communities and their effects on the urban squares of Iran and Uzbekistan during the Qajar and the first Pahlavi periods to answer these questions: Have the modernist cultural, political, and social currents in the countries of Iran and Uzbekistan been influential in the evolution of urban squares in these two countries? Which structures, natures, and aspects of urban planning were similar or different in Iran and Uzbekistan during the Qajar and the first Pahlavi periods?

Methodology: This study is historical, and comparative and conducted using a qualitative approach with the help of documentary studies. It used a historical-interpretive method to gather historical and theoretical foundations and the descriptive-analytical research method to analyze and compare the changes in urban planning and the design of urban squares in Iran and

This article was derived from Nazanin Eslami's doctoral thesis entitled "A Comparative Study of Currents of Thought Affecting the Formation of Architecture in Iran and Uzbekistan in the Contemporary Period." It was supervised by Dr. Fariba Alborzi and advised by Dr. Hossein Soltanzadeh at the Faculty of Architecture and Urban Planning of the Islamic Azad University, Qazvin branch.

Cite this article:

Islami, N., Alborzi, F., & Soltanzadeh, H. (2023). Explaining the Role of Modernist Approaches in the Evolution of Urban Squares from the Perspective of Objective, Physical, and Functional Components in Iran and Uzbekistan during the Qajar and the First Pahlavi Periods. *Urban Planning Knowledge*, 6(4), 45-67.

Doi: <https://dx.doi.org/10.22124/UPK.2022.18342.1591>

Uzbekistan. The study's statistical population included all the squares that underwent physical and functional changes in the Qajar and the first Pahlavi periods under the effect of modernist ideas. Its sample included those squares in a similar period with similar physical, functional, and objective changes.

Results: The results showed that the modernist components in all three objective, physical, and functional dimensions had been manifested similarly in the two countries, and the emergence of functional components has been more significant than the other two components. The results suggest that the design of the squares in modern ways has emerged similarly in both countries with the components such as the functional mixing of land uses around the square, physical extroversion, visual transparency, and the construction of buildings in the neoclassical style.

Discussion: As classical Iranian Architecture went out of fashion, Iranian cities are poised for renovation. Several factors, including the administrative national development plans, rapid growth in urban population, the introduction of master plans, and technical-technological progress, influenced these Developments in contemporary Iranian architecture.

Considering the discussions in the Theoretical Foundations Section, the components of the modernist approaches were classified under objective (ornaments and façade), physical (form and volume), and functional (spatial relationships and compatibility with the context) categories.

Conclusion: According to the results, the modernist approaches in the evolution of urban squares in Iran and Uzbekistan are similar as far as some objective, physical, and functional components are concerned. As a response to the study questions and assumptions, the modernist approaches were primarily affected by the prevailing social, political, and intellectual situation in the governments, and the different layers of the societies in the two countries, and similar modernist approaches emerged in the two countries. The reasons for this similarity in different aspects can be attributed to technical-technological developments, the introduction of new construction materials, the development of master plans, and a fundamental shift in the tendencies of architects in both countries. Initially, the effort to implement Western (European and American) models involved functionalist construction without regard for the historical and cultural background.

Highlight:

- The experience of modernity "with the characteristic of being suspended" and its effect on cultural, political, social, and urban renewal systems is a common aspect between the contemporary urban planning of Iran and Uzbekistan.
 - This common aspect indicates that the modernist components in each dimension of the design of urban squares (objective, physical, and functional) with shared cultural, political, and social origins have emerged similarly.
-

تبیین نقش رویکردهای نوگرایانه بر سیر تحول میادین شهری از منظر مولفه‌های عینی، کالبدی و عملکردی در ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول^۱

نازنین اسلامی^۱، فریبا البرزی^{۲*}، حسین سلطانزاده^۳

۱. گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۲. گروه معماری، واحد قزوین، دانشگاه آزاد اسلامی، قزوین، ایران.

۳. گروه معماری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: faalborzi@yahoo.com

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>دانش شهرسازی، ۱۴۰۱ دوره ۶، شماره ۴، صفحات ۶۷-۴۵ تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۰۲ مقاله پژوهشی</p>	<p>بیان مسئله: شهرسازی دوران قاجار، نقطه گسست گذشته سنتی با آینده مدرن ایران است و زمینه پیدایش تفکر دو دهه پهلوی اول را فراهم می‌سازد. همچنین در این دوران، در ازبکستان نیز تحولات متعددی تحت فرآیندهای مدرنیزاسیون شوروی سابق صورت می‌گیرند. از این رو، به نظر می‌رسد تحولات شکل‌گرفته در میادین ایران و ازبکستان در این ادوار، دارای شباهت‌ها و تفاوت‌هایی باشند. هدف از پژوهش حاضر تبیین نقش جریان‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نوگرایی حاکم بر این جوامع و نحوه تاثیرگذاری آن‌ها بر تحولات میادین شهری ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول می‌باشد تا به این سوالات پاسخ داده شود: آیا جریان‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نوگرا در کشورهای ایران و ازبکستان بر سیر تحول میادین شهری در این دو کشور تاثیرگذار بوده‌اند؟ تحولات شهرسازی ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول دارای چه ساختار، ماهیت و وجه‌های تفاوت و شباهتی بوده‌اند؟ روش: این پژوهش به صورت تاریخی-تطبیقی و با رویکردی کیفی به کمک مطالعات اسنادی صورت‌گرفته است که از روش تحقیق تاریخی-تفسیری در بخش گردآوری مبانی نظری تاریخی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در زمینه تحلیل و مقایسه تحولات شهرسازی طراحی میادین شهری ایران و ازبکستان استفاده شده است. جامعه آماری شامل تمام میدان‌هایی می‌باشد که در دوره قاجار و پهلوی اول تحت تاثیر اندیشه‌های نوگرایانه دستخوش تغییرات کالبدی و عملکردی شدند و جامعه نمونه شامل آن تعداد از میدان‌هایی می‌باشد که در بازمانی مشابه قرار داشته‌اند و از نظر سیر تحولات کالبدی و عملکردی و عینی دارای شباهت‌هایی می‌باشند.</p> <p>یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که مولفه‌های نوگرایانه در هر سه بعد عینی، کالبدی و عملکردی در دو کشور به صورت هم‌سان تجلی یافته‌اند و ظهور مولفه‌های عملکردی، نسبت به دو مولفه دیگر شاخص‌تر بوده است.</p> <p>نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهند که در هر دو کشور طراحی میدان به شیوه‌های نوین با مولفه‌هایی نظیر اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف میدان، برون‌گرایی کالبدی و شفافیت‌بصری و ساختن ساختمان‌ها به سبک نئوکلاسیک به‌طور مشابه ظهور پیدا کرده است.</p>

نکات برجسته:

- تجربه مدرنیته "با ویژگی معلق‌بودن" و تاثیر آن بر نظام‌های فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نوسازی شهری وجه مشترکی میان شهرسازی معاصر ایران و ازبکستان است.
- این وجه مشترک نشان می‌دهد تجلی مولفه‌های نوگرایانه در هر یک از ابعاد طراحی میادین شهری (عینی، کالبدی و عملکردی) با خاستگاه‌های فرهنگی و اجتماعی مشترک به صورت هم‌سان ظهور پیدا کرده است.

^۱ مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری نازنین اسلامی تحت عنوان "بررسی تطبیقی جریان‌های فکری تاثیرگذار بر شکل‌گیری معماری ایران و ازبکستان در دوره معاصر" می‌باشد که به راهنمایی دکتر فریبا البرزی و مشاوره دکتر حسین سلطانزاده در دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین در حال انجام است. ارجاع به این مقاله: اسلامی، نازنین، البرزی، فریبا و سلطانزاده، حسین. (۱۴۰۱). تبیین نقش رویکردهای نوگرایانه بر سیر تحول میادین شهری از منظر مولفه‌های عینی، کالبدی و عملکردی در ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول. *دانش شهرسازی*، ۴(۴)، ۶۷-۴۵.

بیان مسئله

معماری و شهرسازی سرزمین پهناور ایران در دوره‌های گذشته همواره از یک روند مشخص و مستمر پیروی نموده است که با زمان پیش و پس از خود رابطه‌ای منطقی برقرار می‌کرده است، اما این روند در دوره قاجار دستخوش تغییرات مهمی گردید. در بسیاری از متون تاریخی نیز از این دوره با نام «دوره گذار» یاد می‌شود. بدین معنا که دوره قاجار حلقه واسطه گذشته سنتی با آینده مدرن آن است. جریان‌های نوگرا که در اواخر دوره قاجار بروز کرده بودند در حوزه‌های مختلف و از طریق سیاست، تجارت و مسافرت ایجاد شدند. در مرحله نخست کسانی که درصدد یافتن علل عقب‌ماندگی ایران در برابر اروپا و درمان این ضعف‌ها برآمدند اعضای وزارت امور خارجه بودند؛ کسانی که به خارج سفر کردند یا در خارج از مملکت به سر می‌بردند و نیز بازرگانان که به تجارت خارجی مشغول بودند به گسترش افکار جدید پیوستند (لمبتون^۱، ۱۹۹۶). بدین ترتیب تحولات ایران در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۳۲۵ ه.ش.) در زمینه‌های گوناگون مورد نقد جدی است. متخصصان حوزه معماری و شهرسازی معتقدند این دوره از تاریخ معماری و شهرسازی ایران- فارغ از آثار و نتایج مثبت و منفی آن- دوران گذار از شهرسازی قدیم به جدید محسوب می‌شود. در این دوران، فرآیند تحولات شهرسازی به صورت غیرمنتظره‌ای شتاب گرفت. بنابراین، از این دوران می‌توان به عنوان نقطه آغاز تجربه مدرنیته در شهرسازی ایران اشاره کرد. میادین شهری نیز همچون یک نقطه مفصل و اتصال مهم ارتباطی و اجتماعی شهری به دنبال این تغییرات دستخوش تحولات و تغییرات گسترده‌ای شدند.

در همین زمان در سرزمین ماوراءالنهر و ترکستان که امروزه به آسیای مرکزی معروف شده است و از گذشته‌های دور جزئی از قلمرو اصلی ایران بوده است (ویلبر و کلمبیک^۲، ۱۹۹۵) نیز تحولات این‌چنینی به چشم می‌خورد. بسیاری از قلمروهای آسیای مرکزی، به خصوص نواحی خراسان بزرگ و ماوراءالنهر (کشورهای ازبکستان، ترکمنستان و تاجیکستان کنونی)، همواره جز سرزمین‌های ایران محسوب می‌شدند؛ یا دست‌کم تابع حکومت مرکزی بودند. اما در سده نوزدهم میلادی (اواخر دوره قاجار) تحولاتی به وقوع پیوست که باعث جدایی همیشگی این مناطق از قلمرو ایران شد. این امر، بخشی ناشی از تحولات سیاسی- اجتماعی داخلی بود و بخشی دیگر به تحولات جهانی در قرن نوزدهم و گسترش نفوذ روسیه و به دنبال آن تضعیف حکومت مرکزی ایران مربوط می‌شد. سرانجام در ۲۱ سپتامبر سال ۱۸۸۱ م. (۱۲۶۰ ه.ش.) پیمان آخال^۳ میان امپراتوری روسیه و سلسله قاجار ایران برای تعیین مرزهای دو کشور در مناطق ترکمن‌نشین شرق دریای خزر بسته شد و این پیمان به اشغال خوارزم به دست روس‌ها رسمیت بخشید. در نتیجه شهر تاشکند توسط روس‌ها تسخیر شد و به عنوان یک مرکز نظامی، سیاسی و اقتصادی برای ترکستان روسی درآمد. بدین ترتیب طی هفتادسال سلطه نظام سوسیالیستی اتحاد شوروی، دولت مرکزی، مدیریت و اجرای کلیه فعالیت‌های فرهنگی، هنری و شهرسازی را در سراسر این امپراتوری وسیع در اختیار و انحصار داشت (وفایی، ۱۳۸۸). با توجه به مطالب ذکر شده هدف از پژوهش حاضر این‌گونه تبیین شده است که با توجه به قرارگیری کشور ایران و ازبکستان در یک حوزه تاریخی و جغرافیایی و با توجه به پیشینه سرزمین ایران و داشتن ریشه‌های غنی فرهنگی و تاریخی مشترک میان آن دو (بدری، ۱۳۹۱) سعی بر آن است تا با روش تطبیقی تأثیر جریان‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نوگرای حاکم بر این جوامع را بر چگونگی تحولات میادین شهری ایران و ازبکستان در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول موردبررسی قرار دهد. در نتیجه، شناخت چگونگی ورود و شکل‌گیری رویکردهای نوگرایانه طراحی شهری و نحوه تأثیرگذاری آن‌ها بر شیوه‌های طراحی میادین شهری در ایران و ازبکستان از اهداف این پژوهش هستند تا به این سوالات پاسخ داده شود: آیا جریان‌های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نوگرا در کشورهای ایران و ازبکستان بر سیر تحول میادین شهری در این دو کشور تأثیرگذار بوده‌اند؟ تحولات شهرسازی (عرصه طراحی و

^۱ Lambton, 1996

^۲ Wilber & Golombek, 1995

^۳ پیمان آخال یا آخال‌تکه، معاهده‌ای است که در زمان ناصرالدین‌شاه قاجار (در ۲۱ سپتامبر ۱۸۸۱ م. برابر با ۳۰ شهریور ۱۲۶۰ ه.ش.) میان امپراتوری روسیه و ایران برای تعیین مرزهای دو کشور در مناطق ترکمن‌نشین خاور دریای خزر منعقد شد. در نتیجه این پیمان بخشی از گستره ایران از مرزهای شمال خراسان تا رود تجن به تصرف امپراتوری روسیه درآمد. با امضای این قرارداد، حاکمیت روسیه بر مرزهای شمال شرقی خراسان به رسمیت شناخته شد و ایران و روسیه برای اولین بار در ناحیه شرق دریای خزر با یکدیگر همسایه شدند.

اجرایی میادین) ایران و ازبکستان در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول دارای چه ساختار و ماهیتی بوده‌اند و وجوه تفاوت و شباهت‌ها در طراحی میادین شهری ایران و ازبکستان چگونه بوده‌اند؟ در این راستا، فرضیات پژوهش این‌گونه مطرح می‌شوند که تحولات شهرسازی در حوزه طراحی میادین شهری تا حد زیادی تحت تأثیر شرایط اجتماعی، سیاسی و جریانات فرهنگی نوگرایی غالب در حکومت و لایه‌های جامعه این کشورها بوده‌اند و همسانی کلی در نوع تحولات و تغییرات به وجود آمده در طراحی میادین شهری در ایران و ازبکستان به‌ویژه در فاصله سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. (۱۳۲۰-۱۲۵۰ ه.ش.) وجود داشته است و به نظر می‌رسد ظهور مؤلفه‌های نوین طراحی میادین شهری در بعد عملکردی (نظیر اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف میدان، تسهیل ترافیک سواره، تمرکز بر ساختمان‌ها با کاربری‌های جدید مانند سینما، پست و شهرداری، گسترش شبکه راه‌های سواره شغالی و چلبیایی شکل خیابان‌های منتهی به میدان) نسبت به دو مؤلفه دیگر هم در میادین ایران و هم در ازبکستان شاخص‌تر باشد. در این راستا به بررسی جامعه نمونه که شامل سه میدان؛ شهرداری رشت، میدان توپخانه تهران و میدان حسن‌آباد تهران که در دوره قاجار و پهلوی اول در فاصله سال‌های ۱۳۲۰-۱۲۵۰ ه.ش. در ایران دستخوش تحولات نوگرایانه شدند (به دلیل تشابه در بازه زمانی سال‌های ساخت و نیز تشابه در زمینه تحولات نوگرایانه در عرصه ویژگی‌های عینی، کالبدی و عملکردی که سه دسته از مؤلفه‌های نوین طراحی میادین‌های شهری در تحقیق هستند) با سه نمونه از میادین‌های منتخب ازبکستان شامل میدان سرخ تاشکند^۱، میدان امیر تیمور^۲ و میدان علیشیر نوایی^۳ که در فاصله زمانی سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. دستخوش تحولات نوگرایانه در زمینه طراحی و تحولات شهری، مورد مطالعه و قیاس تطبیقی قرار گرفته‌اند تا در عین بررسی جریانات فرهنگی، سیاسی و اجتماعی نوگرا، چگونگی بازتاب این ویژگی‌های نوگرایانه در طراحی میادین‌های شهری ایران و ازبکستان و وجوه تفاوت و شباهت‌های آن‌ها شناسایی شوند.

مبانی نظری

جریان‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نوگرا در ایران در دوره قاجار و پهلوی اول (۱۳۲۰-۱۲۵۰ ه.ش.)

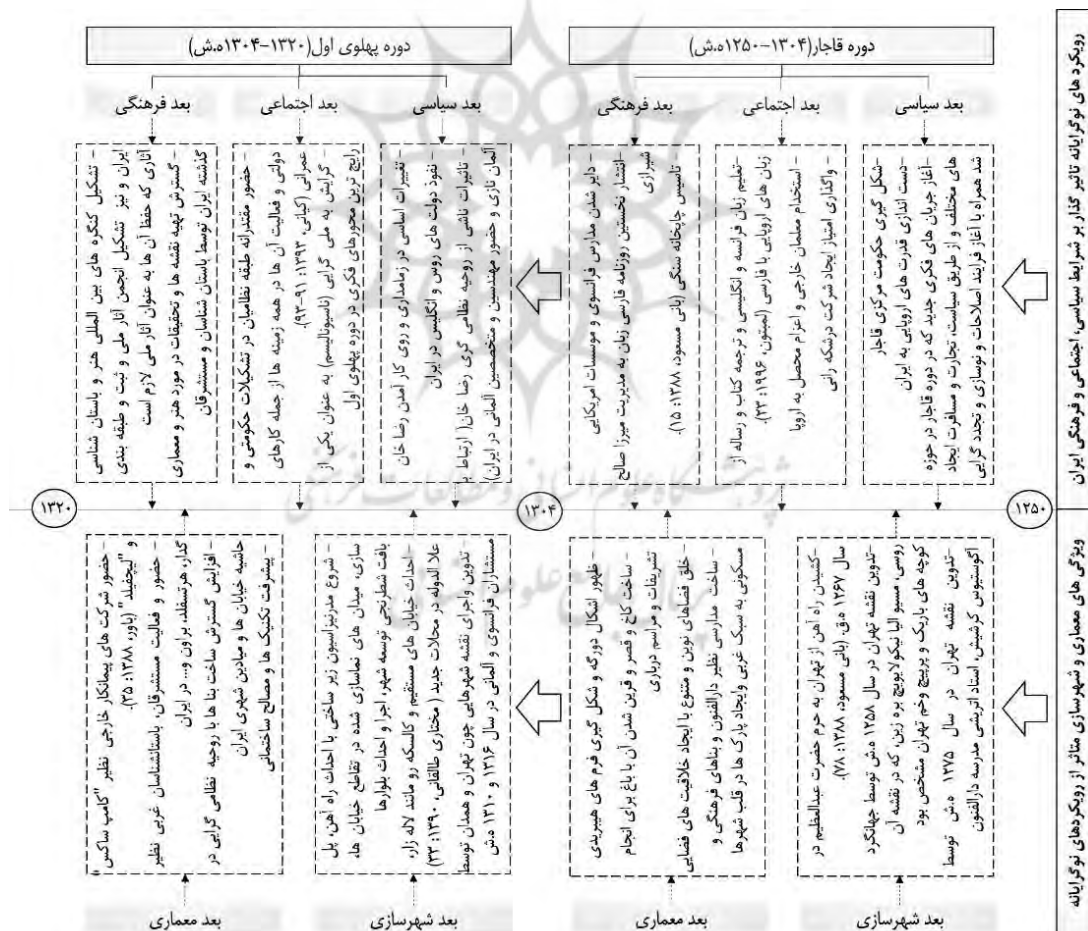
در ایران اواسط دوره قاجار تغییراتی در ساختار شهرها به‌صورت الگو برداری از شهرهای غربی مشاهده می‌شوند که یک‌باره چهره شهر کهن را دگرگون می‌کنند و مفهوم شهر اروپایی را به‌گونه‌ای صوری جایگزین آن می‌سازند. میادین‌های جدید شهری با الگوی اروپایی ساخته می‌شوند و وسایل نقلیه جدید وارد خیابان‌ها می‌شوند. در دوره پهلوی اول شهر به نمادی کامل از نوگرایی تبدیل می‌گردد و شهر الگو را از دگرگونی‌های کالبدی-فضایی ناشی از نوآوری و نوپردازی شهر قرن نوزدهمی می‌گیرد. در این دوران مدل رواج یافته اروپایی در تخریب بافت‌های قدیمی برای ایجاد خیابان‌های عریض اتومبیل‌رو و شریان‌های ترافیکی عمود برهم در شهرهای ایران متداول می‌گردد (حبیبی، ۱۳۸۵، ۲۲). شکست و برنامه‌های نیم‌بند نوسازی در عصر قاجار و به همراه آن سقوط تدریجی دولت، زمینه و نیاز به تحولی را در کشور ایجاد کرد که نام «نهضت مشروطیت» به خود گرفت. این نهضت زمینه‌ساز دگرگونی ایران بوده و بیان اندیشه و نوسازی در این نهضت منبع برخی الهامات دوره پهلوی اول در زمینه اصلاحات و نوسازی بوده است (خلیلی‌خو، ۱۳۷۳، ۷۵). آغاز حکومت پهلوی با گسترش نوسازی و چیرگی فرهنگ غربی بر جامعه شهری ایران همراه بود. در این دوره سیاست شهری در ایران دارای این شرایط بود: از نظر اقتصادی: به‌طور کامل وابسته به درآمدهای نفت، از نظر سیاست: به‌صورت بخشی رسمی از دولت مرکزی، از نظر الگوهای فکری: تقلید روش‌های اروپایی (کامروا، ۱۳۹۱، ۳۵) هدف و عرصه اجرای این سیاست‌ها، در عمل شهرها و طبقات اجتماعی شهرنشین بودند. بنابراین از یک‌سو اقدامات عمرانی و فعالیت‌هایی به‌منظور مدرنیزه‌سازی کشور در شهرها، مانند تخریب محلات قدیمی و کشیدن خیابان‌ها و میادین جدید و باغ ملی صورت می‌گیرد (کاتوزیان، ۱۳۶۸، ۴۶). اعزاز

¹ Red Square

² Amir Temur Square

³ Alisher Navoi Square

دانشجو به خارج از کشور، استخدام معلمان خارجی، دایرشدن مدارس فرانسوی و مؤسسات آمریکایی، تأسیس مدرسه دارالفنون، نشر روزنامه، ورود مظاهر جدید فناوری و تغییر در آداب اجتماعی از دیگر مقدمات ورود ایران به قرن معاصر است. همچنین زمینه‌های حضور معماری مدرن در ایران بیشتر از آنکه تابعی از یک گفتگوی دانشگاهی و نظریه‌پردازانه بین معماران باشد مرهون بستری است که زمینه‌های فکری آن به‌طور کامل در اروپا شکل گرفت و طی یک جریان فرهنگی به همراه سایر صور و آداب اجتماعی و سیاسی در دوره پهلوی اول وارد ایران شد. همچنین در این دوران رضاشاه با احداث کارخانه سیمان تهران که در سال ۱۳۱۲ ه.ش. در شهرری به بهره‌برداری رسید توانست علاوه بر تأمین نیازهای مربوط به ساخت‌وسازهای دولتی امکانی را به‌عنوان یک دستاورد جدید ساختمانی در اختیار معماران قرار دهد (مختاری طالقانی، ۱۳۹۰، ۵۴). بدین ترتیب می‌توان گفت تجربه مدرنیته مهم‌ترین عامل نوسازی شهری بود. نوسازی شهری فرآیندهای مختلف شهری مانند روشنایی معابر، تسطیح و توسعه خیابان‌ها و پاکیزگی معابر را شامل می‌شد، لذا فرآیند نوسازی شهری اغلب در احداث میادین و خیابان‌ها نمایان شد. البته، علت این اهمیت یافتن در الزامات جدید نوسازی نظیر سیمای مدرن شهری، وسایل حمل‌ونقل مدرن و کالاهای جدید بود که نیازمند فضای متناسب با خود بود و ایجاد این فضا نیز نیازمند گسترش آن در بافت زندگی شهروندان بود و این امر خریداری و تخریب املاک شهروندان را برای تأمین فضای لازم برای میادین و خیابان‌ها الزامی می‌کرد (میرمظفری و عبدالله‌زاده طرف، ۱۳۹۶). با توجه به مطالب ذکرشده، شکل ۱. رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و عرصه‌های معماری و شهرسازی ایران در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول را نشان می‌دهد.

شکل ۱. رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و عرصه‌های معماری و شهرسازی ایران در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول (مأخذ: نگارندگان)

اندیشه‌های نوسازی در عرصه شهرسازی و طراحی میادین شهری در ایران

شهر جایی است برای زندگی و زندگی مهم‌ترین رکن بشری است. در هر دوره‌ای و زیر سلطه هر پارادایم و رژیم فکری غالب، شهری رخ می‌نماید (پورمحمدی، بحرینی و داودپور، ۱۳۹۸) همچنین می‌توان گفت فضاهای شهری تحت تأثیر عوامل متعددی شکل می‌گیرند و این عوامل در کشوری مانند ایران که پیشینه طولانی دارد، بسیار گسترده هستند. هر نظام شهرسازی متأثر از نوع جهان‌بینی ناظر بر آن و با بهره‌مندی از اراده نظام سیاسی حاکم، کالبد شهر در ظرف مکان و در گذر زمان برگرفته از فرهنگ جامعه تکوین و تداوم می‌یابد (علی‌مرادی، احمدی و قبادیان، ۱۳۹۸). میدان نیز به‌عنوان یک عنصر دیرپای شهری، در ابعاد و اشکال مختلف وجود داشته است و در صحنه و تاریخ جوامع اسکان‌یافته است (کریمی‌آذر و طورانداز، ۱۳۹۷). دوره قاجار بنا به ماهیت خود، دوره‌ای است با تحولات بسیار در عرصه طراحی میداین شهری و می‌توان اذعان داشت دوره‌ای است که بنای ساختمان‌های بزرگ دولتی و عمومی در حاشیه میداین شهری، همراه با نمایش پرشکوه و تفاخر آمیز آن‌ها برگرفته از سبک‌های احیا شده گذشته و نیز زندگی جدید سرمایه‌داری اروپا که مصارف و عملکردهای جدید نظیر رستوران‌ها، هتل‌ها، تماشاخانه‌ها، فروشگاه‌های بزرگ و همچنین خیابان‌های شلوغ، رنگارنگ و پر جنب‌وجوش به وجود آمدند (حبیبی و هورکاد، ۱۳۸۴، ۴۲). در این هنگام شهرسازی قاجاریه تقلید شیفته‌وار از شهرسازی اروپای صنعتی به‌واسطه حضور روس‌ها و آلمان‌ها را آغاز کرده بود. از ویژگی‌های برجسته معماری و شهرسازی این دوره نظم، تناسب و تقارن است که در معماری شهرها و میداین شهری این دوره حضور کامل را ابراز می‌دارد همچنین نظم کالبدی و ارتفاع ساختمان‌ها غالباً به دلیل تکنولوژی ساخت (تیر چوبی و شیروانی) در دوطبقه قرار می‌گیرند که شکل اقتباسی ساختمان‌های ردیفی و هم‌ارتفاع خیابان‌های دوره نوکلاسیک اروپاست. در این دوره معماری برون‌گرای شهری، به‌سرعت فرهنگ برون‌گرایی را پیاده کرد و منجر به نمایش بی‌نقاب اندام‌های شهری حاشیه میداین شهری شد (کیانی، ۱۳۸۳، ۱۷۶-۱۸۰).

میدان توپخانه تهران

میدان توپخانه حکایت از سنت ایجاد فضایی است که با مقاصد چندگانه در عرصه شهر ایرانی دوران قاجار ظاهر می‌شود. این میدان که نام خود را از عنصری مدرن، آلت شیوه‌های نوین مبارزه می‌گیرد، در تحول کالبدی- فضایی خود در چرخه شهر ایرانی به مدرنیته نوظهور و ویتترین گشوده آن به فرنگ می‌شود. تحول میدان توپخانه از فضای نمایش قدرت حکومت (نماد قدرت) برای سلطه بر ساکنان تا مکانی برای حیات شهری شهروندان مسیر طولانی در دوره قاجار طی می‌کند. بدین ترتیب می‌توان گفت کانون نمایش شهری میدانی است که در پس دیوارهای ارگ قاجاری شکل می‌گیرد و به‌زودی مکانی به‌عنوان دیدار و تفریح همه تهرانی‌ها و همه کسانی می‌شود که شهر آرمانی خود را در تهران جست‌وجو می‌کنند. از همین روست که هزاران رنگ و صدا و چهره در هم می‌آمیزد و میدان را که به‌ظاهر تحت سلطه توپ‌های آتشین است، به فضایی زنده و پر جنب‌وجوش بدل می‌کند (نجفی و اهری، ۱۳۹۳، ۱۷-۱۸).

این میدان در اصل محل استقرار قشون توپخانه دولت بود. در شمال و جنوب و قسمتی از غرب میدان حجره‌ها و اتاق‌هایی در قسمت فوقانی و تحتانی ساخته شده بودند که در قسمت تحتانی توپ‌ها و تجهیزات نگهداری می‌شدند و بخش فوقانی به استراحتگاه نظامیان و توپچی‌ها اختصاص یافته بود. قسمت شمالی میدان به عمارت بلدییه (شهرداری) تهران (به طراحی نیکلای مارکوف به سال ۱۳۰۲ ه.ش. و تخریب در دهه ۵۰ ه.ش.) و قسمت جنوبی به عمارت پست و تلگراف اختصاص می‌یابد. دوره اول، از آغاز شکل‌گیری میدان تا تکمیل شکل نخستین آن را در برمی‌گیرد و مصادف است با اولین توسعه شهر تهران در عهد ناصری در فاصله سال‌های ۱۲۶۰ تا ۱۳۰۰ ه.ش. در این دوره ساختمان پست و تلگراف در بدنه جنوبی، بانک شاهی در بدنه شرقی، اداره پست‌خانه و بعدها اداره بلدییه (شهرداری) در بدنه شمالی و اداره نظمییه در ضلع غربی میدان احداث شدند. کالبد میدان در این دوره از انسجام و یکپارچگی برخوردار است. دوره دوم مصادف با تغییر حکومت قاجار و روی کار آمدن حکومت رضاخان، با اضافه شدن مؤسسات اصلی دولتی، عملکردی اداری و هویتی دولتی بخشیده شد (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸، ۹۹-۱۰۳).

میدان شهرداری رشت

با روی کار آمدن دولت پهلوی، سازمان‌های دولتی به تنظیم برنامه‌های جدید برای مدرنیزه کردن روند سیستم کار در ادارات مختلف دست زدند که در بین آن‌ها شهرداری یکی از مهم‌ترین سازمان‌هایی بود که از حالت مفلوک بلدی‌های خود را رها ساخته و با یک تغییر شکل اساسی در سیستم سازمانی به نهاد شهرداری تبدیل شد تا بدین‌وسیله بتواند شرایط اجتماعی، فکری و فرهنگی نوینی در برابر کهنگی تأسیسات اجتماعی و سنت‌ها در یک مرحله تاریخی ایجاد کند. شهرداری رشت با این ایده در سال ۱۳۰۸ ه.ش. طرح‌ریزی و ساخته شد. در آن زمان تعداد زیادی مهندسان خارجی (روسی، آلمانی و فرانسوی) در ایران مشغول به کار بودند. ساختمان شهرداری رشت با توجه به بیان معمارانه آن از مکتب معماری نوکلاسیک روسیه الهام گرفته شده است. همچنین در اضلاع دیگر میدان، ساختمان پست در ضلع شمالی، ساختمان مهمانخانه اروپا (هتل ایران) و ساختمان استانداری قرار دارد که ساخت این بناها به سال‌های نخست حکومت پهلوی اول بازمی‌گردد و با الگوی معماری روسی ساخته شده است (باور، ۱۳۸۸، ۶۹-۷۰).

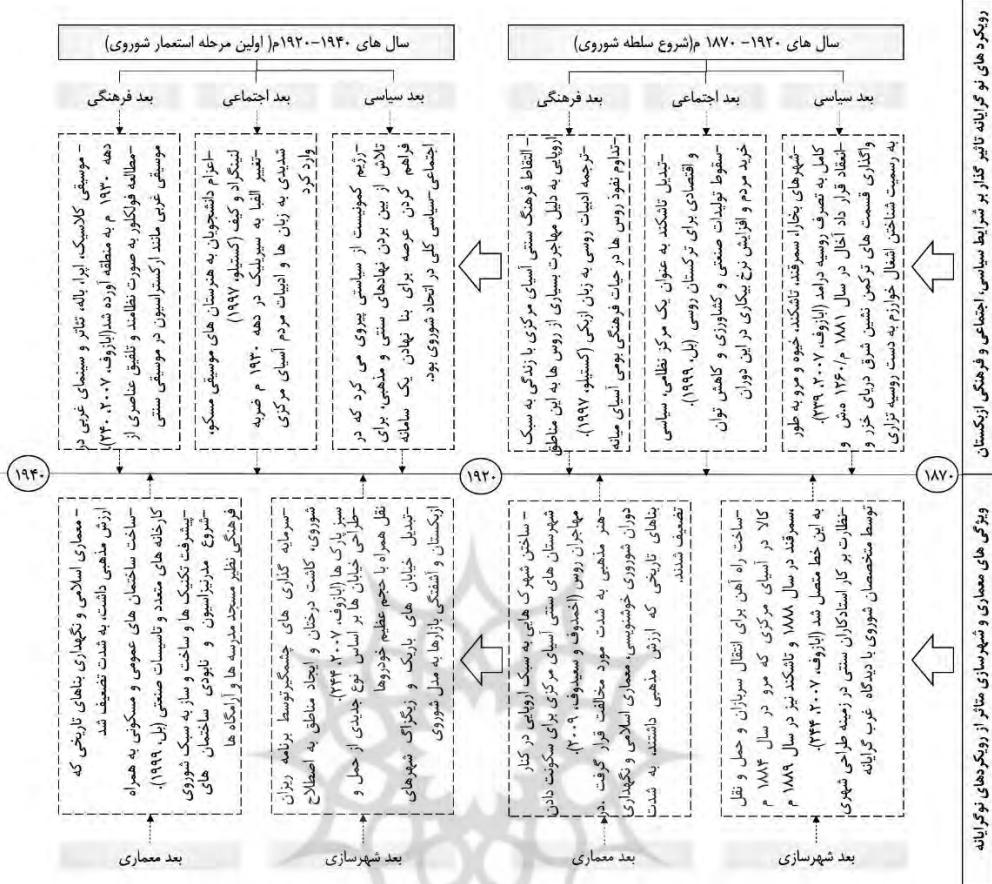
میدان حسن‌آباد تهران

بدنه میدان حسن‌آباد مجموعه دیگری است که کاملاً به سبک فرنگی احداث شده است. این میدان پس از تخریب بافت قدیمی در محل تقاطع دو خیابان سپه (امام خمینی) و حافظ به دستور کریم آقا بوذرجمهر، شهردار تهران در سال ۱۳۱۳ ه.ش. اجرا شد (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸، ۲۱۴). از مشخصه‌های معماری نوکلاسیک در این مجموعه می‌توان از قوس‌های نیم‌دایره به‌کاربرده شده بر روی نماها نام برد. هشت گنبد هشت‌وجهی بر بالای ساختمان‌ها شباهتی به گنبدهای سنتی ایران ندارد و بیشتر شبیه به گنبدهای باروک است. نرده‌ها بر روی بام‌ها نیز شکل صراحی است که از دیگر مشخصات بارز معماری نوکلاسیک محسوب می‌شود. شکل پنجره‌ها به‌صورت یک قوس نیم‌دایره یک سنگ‌تاج در وسط قوس است. شاید یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های میدان قرینه‌سازی چهارسوی آن باشد. از ویژگی‌های دیگر سیمای میدان حسن‌آباد را نیز می‌توان، نظم کلاسیک آن دانست. این میدان که نقشه آن به‌صورت دایره طراحی شده است، نمونه کاملی از الگوی فضایی بود که در دهه‌های نخست دوره معاصر، از آن‌ها با عنوان فلکه نیز یاد می‌کردند، یعنی فضایی مدور که اغلب فضایی سبز با نقشه‌ای دایره‌ای شکل در وسط فضای باز آن ساخته می‌شد تا حرکت اتومبیل‌ها در میدان بهتر انجام پذیرد (قبادیان و رضایی، ۱۳۹۲). بدین ترتیب می‌توان به این موضوع اشاره کرد که فلکه عبارت است از گشودگی در تقاطع و جزیره‌ای در وسط این گشودگی که عملکرد غالب آن‌ها برخلاف میدان، توزیع حرکت خودروها است. در طرح فلکه تنها چیزی که مطرح نبوده حضور انسان و مفاهیم عمیق نهفته در فضای شهری است. با فروپاشی تدریجی نظام سنتی در ایران، نظام فضایی شهرهای ایران نیز دگرگون شد و به سبب ورود خودرو، خیابان‌کشی‌های این دوره با به صلیب کشیدن شهرها در محل تقاطع محورها، فضایی به نام فلکه احداث شد که عملکرد عمده آن عکس عملکرد میدان است. فلکه‌ها محل توزیع و تفرق‌اند، ولی میادین محل تجمع. در فلکه وجه غالب استفاده‌کنندگان سواره‌ها و در میدان پیاده‌ها هستند و سواره‌ها به‌واسطه ویژگی‌های خودرو هرگز موفق به ایجاد تجمعی بارور نمی‌شوند (بردی آنا مراد نژاد، ۱۳۹۰، ۳۶).

جریان‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی نوگرا در ازبکستان در فاصله سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م.

دیرباز آسیای مرکزی یکی از مراکز مهم فرهنگ و تمدن بشری به شمار می‌آمده است و ویژگی مهم آن در هم تنیدگی اقوام، مذاهب و ملیت‌های گوناگون بوده است. در این منطقه شهرنشینی و تمدن در کنار چادرنشینی و صحراگردی وجود داشته است و بر یکدیگر اثر گذارده‌اند. سلطه روس‌ها بر این منطقه، بخصوص در دوران هفتادساله اتحاد جماهیر شوروی سوسیالیستی، تأثیر انکارناپذیری بر فرهنگ و هنر این منطقه گذارد. فرهنگ و هنر مرتبط با دین، از خوشنویسی گرفته تا معماری مساجد و مدارس، در این دوره آسیب جدی دیدند. تغییر خط رسمی از فارسی به سیریلیک در دهه ۱۹۳۰ م. باعث شد تا ارتباط مردم این منطقه با گذشته و هویت تاریخی آنان قطع شود. در دوره اتحاد شوروی، فرهنگ و هنر اروپایی نیز به منطقه وارد شد. جوانان منطقه برای فراگیری تئاتر، اپرا، باله، سینما و موسیقی کلاسیک غربی به مدارس و هنرکده‌های مسکو و سن‌پترزبورگ اعزام شدند از زمان امپراتوری روسیه، ویژگی غالب مراکز شهری آسیای میانه، همزیستی مناطق جدید شهر با برنامه‌ریزی سبک اروپایی، معماری و خیابان‌های

گسترده و عریض شهری بود (کستیلو^۱، ۱۹۹۷). با توجه به مطالب ذکر شده، شکل ۲. رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر شرایط سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و عرصه‌های معماری و شهرسازی ازبکستان را در فاصله سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. نشان می‌دهد.

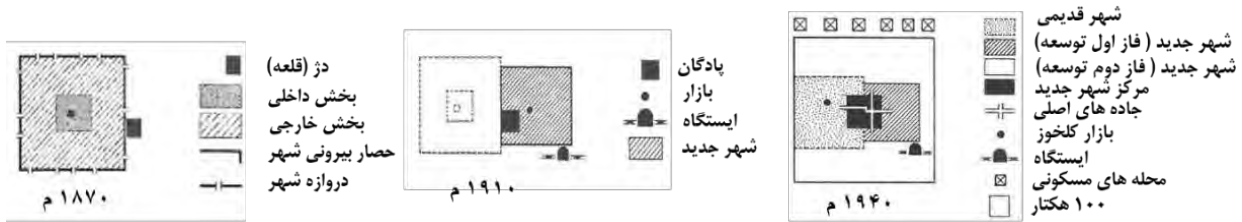
شکل ۲. رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و عرصه‌های معماری و شهرسازی ازبکستان در فاصله سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. (مأخذ: نگارندگان).

اندیشه‌های نوسازی در عرصه شهرسازی و طراحی میدانی شهری در ازبکستان

در سال ۱۹۳۰ م، پایتخت جمهوری ازبکستان از سمرقند به تاشکند منتقل شد. بهبود وضعیت شهر انگیزه‌ای برای طراحی مجدد چشم‌انداز معماری آن ایجاد کرد. اگر تاشکند می‌خواست جای مناسب خود را در کنار سایر پایتخت‌های جمهوری مدرن شوروی بگیرد، باید با تصاویر و نمادهای مناسب آغشته می‌شد. فضاهای عمومی آن به‌ویژه به چهره‌های رادیکال احتیاج داشت. در طول سال ۱۹۲۰ م، تاشکند به دو بخش مجزا یکی شهر قدیمی، با کوچه‌های پیچ‌درپیچ و باریک با ساختمان‌های مسکونی خستی و یک شهر جدید با ساختار و هندسه شعاعی به شکل اروپایی باروک درآمده بود. چالش پیش روی معماران شوروی در سپیده‌دم دهه جدید، اتحاد نیمه‌های متفاوت استعمار تاشکند در یک منظره واحد بود که نشان از صعود نظم اجتماعی مدرن شوروی داشت. اولین نمونه از موارد نوسازی، میدان سرخ تاشکند بود که در سال ۱۹۳۱ م. آغاز شد (اخممدوف و سعیدوف، ۲۰۰۹، ۲).

¹ Castillo, 1997

² Akhmedov & Saidova, 2009

شکل ۳. فرآیند رشد و توسعه شهر تاشکند در فاصله سال‌های ۱۸۷۰-۱۹۴۰ م. برگرفته از (میزر، ۲۰۱۶)

میدان سرخ تاشکند (میدان لنین)

میدان سرخ از اوایل دوره استعمار به‌عنوان فضای عمومی مرکزی شهر جدید به کار گرفته شده بود. در دهه ۱۹۲۰ م. آن را تحت سلطه دو نماد معماری قدرتمند رژیم تزاری: عمارت فرمانداری ژنرال یا خانه سفید و کلیسای ناچی رستاخیز برپا داشتند. بازسازی این میدان مستلزم از بین بردن کلیسای جامع و جایجایی نمادین عمارت فرمانداری پیشین بود. سرانجام در سال ۱۹۳۶ م. پروژه بازسازی میدان به پایان رسید و میدان سرخ اتحاد جماهیر شوروی به خانه جدید دولت جمهوری ازبک تبدیل شد و همچنین یک زمین برای مراسم رژه و یک بنای تاریخی که به لنین اختصاص یافته بود، به آن اضافه شد. میدان جدید بدون شک، تصویر جدیدی از منظر عمومی تاشکند را بازتعریف می‌کرد. نوسازی میدان سرخ برای مشروعیت بخشیدن به نظم اجتماعی جدید در ازبکستان بسیار حیاتی بود، این امر به‌خودی‌خود، دنیاهای ناموزون تاشکند قدیمی و جدید را به یک کلان‌شهر اتحاد جماهیر شوروی پیوند نمی‌داد. میدان سرخ در ارتباط مستقیم با بازار مرکزی تاشکند قرار داشت و در دوره استعمار خیابان شیخ انتسورسایا^۲ (یکی از خیابان‌های منتهی به میدان سرخ تاشکند) به‌عنوان شاهراه اصلی کالبدی و فرهنگی پیونددهنده بین شهر قدیمی و جدید تاشکند بود. این خیابان با مغازه‌های صنایع‌دستی کوچک، خانه‌های خشتی و یک مسجد ساخته شده است و می‌توان اذعان داشت که این خیابان در گذشته به‌شدت تحت تأثیر مسلمانان و معماری اسلامی قرار داشته است. در حاشیه میدان، مجموعه‌ای از مجتمع‌های اداری و همچنین چندین مجتمع مسکونی ساخته شد (بل^۳، ۱۹۹۹). در راستای فرآیندهای مدرنیزاسیون بسیاری از خانه‌های مسکونی قدیمی و ساختمان‌های فرهنگی و مذهبی (مساجد و مدارس) در خیابان‌های منتهی به میدان سرخ نابود شدند و بسیاری از محله‌ها با بولدوزر صاف شدند تا راه‌های جدید برای ایجاد آپارتمان‌ها و مراکز تجاری جدید به وجود آیند (میزر، ۲۰۱۶، ۳۰)؛ این مدل‌ها به‌واسطه مفهوم صنعتی‌سازی و شهرنشینی شوروی هدایت می‌شدند که برای نوع جدیدی از حمل‌ونقل همراه با حجم عظیم خودروها در دهه ۱۹۳۰ م. طراحی شده بودند. برنامه‌ریزان شوروی سعی داشتند که فقدان رنگ و تزیینات معماری در میدان جدید شهری را به کمک سرمایه‌گذاری‌های چشمگیر در زمینه کاشت درختان و ایجاد مناطق سبز (پارک) در میدان بهبود بخشند (ابازوف^۴، ۲۰۰۷، ۲۴۴).

میدان امیر تیمور

تاریخچه این میدان در مرکز تاشکند به نام امیر تیمور، فرمانده و بنیان‌گذار یک امپراتوری عظیم قرون‌وسطایی، از اوایل قرن نوزدهم میلادی برمی‌گردد، هنگامی که تاشکند مرکز فرماندهی نظامی ترکستان بود و امپراتوری روسیه را تشکیل می‌داد. این بنا به دستور ژنرال چرنیوف^۵ در سال ۱۸۸۲ م. تأسیس شده است. این میدان یک پارک در مرکز شهر بود که توسط ساختمان‌های ورزشی برای زنان و مردان، مدرسه و بانک دولتی احاطه شده بود. درست در مرکز این میدان، بنای یادبود فرمانده و دولتمرد قرن چهاردهم امیر تیمور وجود دارد. تقریباً تمام ساختمان‌های واقع در حوالی میدان امیر تیمور از اهمیت تاریخی برخوردارند. یکی از آن‌ها ساختمان

¹ Meuser, 2016

² Shekhantaurskaya

³ Bell, 1999

⁴ Abazov, 2007

⁵ Chernyaev

دانشگاه حقوق است که در روبروی میدان امیرتیمور واقع شده و یک بنای تاریخی از قرن نوزدهم است. این بنا به دستور استاندار کوفمن^۱، استاندار ترکستان ساخته شده است و برای مدت طولانی به عنوان سالن ورزشی در اختیار زنان قرار گرفت. در زمان اتحاد جماهیر شوروی، این ساختمان به دانشگاه ایالتی تاشکند داده شد. دانشکده تاریخ در سمت چپ و دانشکده حقوق در سمت راست میدان وجود داشت. در نزدیکی میدان امیرتیمور، یک مرکز تئاتر و سینما وجود دارد که به محبوبیت مداوم مکان کمک می‌کرد (بل، ۱۹۹۹). ساخت ساختمان‌ها با کاربری‌های جدید نظیر سینما، سالن ورزشی و ... به عنوان نماد شهرسازی نوین در این دوره محسوب می‌شدند (استرونسکی^۲، ۲۰۱۰، ۱۸).

میدان علیشیر نوایی

در سال ۱۹۴۰م. آلکسی شوسف^۳ معمار آرامگاه لنین در میدان سرخ، یک تماشاخانه اپرا طراحی کرد که جایگاه محکمی در تاریخ‌نگاری معماری شوروی دارد. وی توانست با ارائه تزئینات دوران اسلامی در فضای داخلی ساختمان اپرای علیشیر نوایی (که نمای ساختمان متأثر از معماری نوکلاسیک روسیه بود) جایگاه خود را تثبیت کند و در زمینه ترکیب معماری نوکلاسیک روسی با تزئینات اسلامی و شرقی به موفقیت‌های چشمگیری دست یابد. اما همچنان دوگانگی هویتی در شهر تاشکند به چشم می‌خورد: از یک سو، کلان‌شهر اروپایی با ساختمان‌های دولتی باشکوه و از سوی دیگر شهر شرقی با ساختمان‌های رسی قدیمی مشاهده می‌شود (میزر، ۲۰۱۶، ۳۲) از ابتدای دهه ۳۰ م. دو اقدام توسط سیلچنکوف^۴ (۱۹۳۱م.) و سیمونوف^۵ (۱۹۳۴م.) برای پیوند شهرهای قدیم و جدید به لحاظ رشد و توسعه شهری صورت گرفته بود. باین‌حال، تنها طراحی کوزنتسوف^۶ از سال ۱۹۳۹م. که مستلزم گسترش خیابان علیشیر نوایی بود، ارتباطی بین مرکز شهر شرقی و مرکز تاشکند امروزی با شاهراه وسیع ایجاد کرد. تحول و دگرگونی میدان علیشیر نوایی به میدان کلان‌شهری مدل شده در نمونه اروپایی نیز تلاشی برای عرضه آن میدان به کارکنان ماهر و کارآمد بود که به اجبار به خاطر شیوع و درگیری جنگ آواره و سرگردان شده بودند و خانواده‌هایشان به بخشی از فرهنگ اروپایی تبدیل شده بودند (اخمذوف و نظروف^۷، ۲۰۱۵).

در این دوره ساخت ساختمان‌های دولتی و خصوصی به سبک نوکلاسیک در حاشیه میدان، که به عنوان مظهر شهرسازی نوین محسوب می‌شدند که بدون توجه به محیط سنتی و ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شهر، به مکانی برای رفت‌وآمد و دادوستد، کسب‌وکار و گردش تبدیل شدند، رواج یافت. گسترش فضاهای سبز و کاشت درختان در حاشیه میدان یکی از مضامین شهرسازی نوین در این دوره محسوب می‌شده است. رعایت هندسه و اهمیت جداره نمای میدان در ازبکستان نیز یکی دیگر از قوانینی است که در مصوبات طراحی میدان به شیوه نوین با تأثیر از مدرنیسم شوروی مورد توجه قرار گرفتند (استرونسکی، ۲۰۱۰، ۱۹)؛ بر اساس جدول ۱، نهادها، شبکه ارتباطی و سبک معماری بدنه میدان منتخب در ایران و ازبکستان مشخص شده‌اند.

¹ Kaufman

² Stronski, 2010

³ Shchusev

⁴ Silchenkov

⁵ Semenov

⁶ Kuznetsov

⁷ Akhmedov & Nazarova, 2015

جدول ۱

نهادها، شبکه ارتباطی و سبک معماری بدنه میدانی منتخب ایران و ازبکستان

کشور	نام میدان	شهر	نهادهای مدرن		شبکه ارتباطی میدان				بدنه میدان
			مغازه و بانک	اداره‌ها و سازمان‌های حکومتی	غیر هندسی	شش‌ضلعی یا شعاعی	پیاده	سواره	
ایران	میدان شهرداری	رشت	+	+		+	+	+	نوکلاسیک
	میدان حسن‌آباد	تهران	+			+	+	+	نوکلاسیک
	میدان توپخانه	تهران	+	+		+	+	+	نوکلاسیک
ازبکستان	میدان علیشیر نوایی	تاشکند	+			+	+	+	نوکلاسیک
	میدان امیر تیمور	تاشکند	+	+		+	+	+	نوکلاسیک
	میدان سرخ تاشکند	تاشکند	+	+		+	+	+	نوکلاسیک

پیشینه پژوهش

تحقیقات متعددی پیرامون بررسی ویژگی‌های معماری تاریخی ایران و ازبکستان به‌ویژه زمانی که کشورهای آسیای میانه جزو قلمرو ایران محسوب می‌شدند (تا سال ۱۲۶۰ ه.ش.) صورت گرفته است. اما می‌توان این‌گونه ادعان داشت که بعد از جدایی این مناطق از ایران و به زیر سلطه شوروی درآمدن این مناطق، پژوهشی که به‌طور خاص به بررسی سیر تحول و چگونگی تأثیرگذاری معماری روسیه در زمینه طراحی میدانی شهری کشور ایران و ازبکستان در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول بپردازد، صورت نگرفته است. لذا در راستای دستیابی به اهداف پژوهش کتب، مقالات و گزارش‌هایی که مهم‌ترین آن‌ها در جدول ۲ نشان داده شده‌اند، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۲

پیشینه پژوهشی تحقیق

زمینه	نوع	نام	سال	عنوان	توضیحات
معماری ایران	کتاب	بانی مسعود	۱۳۸۸	معماری معاصر ایران	نحوه مواجهه ایرانیان با عالم جدید و تأثیر آن در معماری و شهرسازی ایران، از دوره قاجار تا سه دهه بعد از انقلاب اسلامی
شهرسازی ایران	کتاب	حبیبی و هورکاد	۱۳۸۴	اطلس کلان‌شهر تهران	بررسی سیر تحولات، دگرگونی‌ها و مراحل رشد و توسعه شهری تهران در دوره معاصر
شهرسازی ایران	کتاب	حبیبی	۱۳۸۵	شرح جریان‌های فکری شهرسازی در ایران معاصر	بررسی جریان‌های فکری تأثیرگذار بر شهرسازی ایران در دوره پهلوی
شهرسازی ایران	کتاب	کامروا	۱۳۹۱	شهرسازی معاصر ایران	بررسی تحولات نوگرایانه کالبدی و عملکردی فضاهای شهری ایران معاصر
شهرسازی ایران	مقاله	قبادیان و رضایی	۱۳۹۲	نخستین میدان مدرن شهر تهران بررسی دگرذیسی تاریخی-فضایی میدان‌های کهن تهران تا دوره مدرن	بررسی سبک‌شناسانه تحولات کالبدی و عملکردی میداين شهری ایران در دوره قاجار و پهلوی
شهرسازی ازبکستان	کتاب	میزر	۲۰۱۶	Seismic Modernism and Housing in Soviet Tashkent	بررسی سیر تحولات تاشکند در سه دوره استعمار شوروی و شیوه انبوه‌سازی زنجیره‌ای
شهرسازی ازبکستان	کتاب	استرونسکی	۲۰۱۰	Tashkent: forging a Soviet city (1930-1966)	بررسی تغییرات ساختار شهری تاشکند در دوره استعمار شوروی بین سال‌های ۱۹۳۰-۱۹۶۶ م.
معماری ازبکستان	کتاب	ابازوف	۲۰۰۷	Culture and customs of the central Asian republics	بررسی شیوه‌های تحول هنر و فرهنگ در دوره سنت، مدرن و دهه‌های اخیر در جوامع آسیای مرکزی
شهرسازی ازبکستان	مقاله	کستیلو	۱۹۹۷	Soviet Orientalism: Socialist Realism and Built Tradition	بررسی سیر تغییرات فرهنگی و رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر کالبد شهرهای ازبکستان
شهرسازی ازبکستان	مقاله	اخمذوف و نظروف	۲۰۱۵	The Ways Of The Development Of Architecture Of Independent Uzbekistan	بررسی شیوه تحولات شهری بر پایه مدرنیزاسیون و ساخت‌وسازهای نوین اعم از بناهای عمومی و مسکونی در ازبکستان

روش تحقیق

این پژوهش، پژوهش نظری با رویکرد کیفی است که از طریق روش تحقیق تفسیری- تاریخی در بعد موضوعات تاریخی که بر موضوعات معماری نیز تأثیرگذار هستند و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی در بعد تحلیل نمونه میداين منتخب و در نهایت به صورت

تاریخی- تطبیقی انجام شده است. این پژوهش در جست‌وجوی تبیین تأثیر رویکردهای نوگرایانه تأثیرگذار بر سیر تحولات شهرسازی ایران و ازبکستان (در حوزه طراحی میدین شهری) در دوره قاجار و پهلوی اول است. بدین ترتیب در گام اول، به‌منظور استخراج داده‌ها و طبقه‌بندی مطالعات در راستای شناسایی جریان‌های نوگرایانه تأثیرگذار بر طراحی میدین شهری ایران و ازبکستان، از اسناد و مدارک معتبری از جمله کتب، مقالات و گزارش‌ها بهره برده شده است تا از طریق مطالعات اسنادی، به جمع‌آوری مبانی نظری تحقیق در ابعاد تاریخی و معماری اقدام شود. در گام دوم، پس از استخراج ویژگی‌ها و مؤلفه‌های نوین طراحی میدین شهری متأثر از مدرنیسم در ایران و ازبکستان به‌واسطه جامعه آماری ایران و ازبکستان (بررسی تحولات سه نمونه از میدان‌های منتخب در ایران شامل میدان توپخانه، میدان حسن‌آباد و میدان شهرداری رشت بین سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۵۰ ه.ش. به‌عنوان مبنای شناخت ویژگی‌ها و مؤلفه‌های نوین طراحی شهری و بررسی تحولات سه نمونه از میدان‌های منتخب در ازبکستان شامل میدان سرخ تاشکند، میدان امیر تیمور و میدان علیشیر نوایی بین سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م.) به بررسی نحوه انطباق متغیر مستقل تحقیق، یعنی جریان‌های نوگرایانه بر متغیر وابسته، یعنی تحولات طراحی میدین شهری در ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول پرداخته خواهد شد و درنهایت با شناسایی ویژگی‌ها و مؤلفه‌های نوین طراحی میدین شهری در ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول، به‌صورت تطبیقی مورد تحلیل قرار گرفته خواهند شد.

یافته‌ها و بحث

با مطالعه پیشینه تاریخی و تغییرات نوگرایانه شکل‌گرفته در عرصه طراحی شهری در زمینه میدین شهری ایران، سه میدان شامل میدان توپخانه تهران، میدان حسن‌آباد تهران و میدان شهرداری رشت که در دوره قاجار و پهلوی اول در فاصله سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۵۰ ه.ش. در ایران دستخوش تحولات نوگرایانه شدند (به‌دلیل تشابه در بازه زمانی سال‌های ساخت و نیز تشابه در زمینه تحولات نوگرایانه در عرصه ویژگی‌های عینی، کالبدی و عملکردی که سه دسته از مؤلفه‌های نوین طراحی میدین شهری در تحقیق هستند) با سه نمونه از میدان‌های منتخب شهر تاشکند ازبکستان شامل میدان سرخ تاشکند (میدان لنین)، میدان امیر تیمور و میدان علیشیر نوایی که در فاصله زمانی سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. دستخوش تحولات نوگرایانه در زمینه طراحی و تغییرات شهری شدند، مورد مطالعه و قیاس تطبیقی قرار گرفته‌اند (البته لازم به ذکر است که در برخی از نمونه‌های موردی فوق‌الذکر این تحولات غالباً در راستای بهسازی بوده است). با توجه به مطالب ذکر شده در بخش مبانی نظری، برای بررسی و تحلیل میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان مؤلفه‌های نوگرایانه طراحی شهری در سه حوزه مؤلفه‌های عینی (طراحی کنج‌های شاخص، نورپردازی و وجود ریتم و تأکید در بناهای جداره خیابان)، حوزه کالبدی (شامل سبک پناهای اطراف خیابان و نوع مصالح غالب مورد استفاده) و حوزه عملکردی (اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف خیابان و تسهیل ترافیک سواره) طبقه‌بندی شده‌اند. بدین ترتیب طبق جدول ۳ و با بررسی مؤلفه‌های تعیین شده، پارامترهای نوگرایانه طراحی میدین شهری طبق طبقه‌بندی ارائه شده در شکل ۴ بیان شده‌اند.

شکل ۴. نمودار مؤلفه‌های نوین طراحی میداین شهری متأثر از رویکردهای نوگرایانه در سطوح مختلف (مأخذ: نگارندگان)

با توجه به شکل ۴، ویژگی‌های نمونه میدان‌های منتخب با طراحی نوین شهری در ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول در جدول ۳ مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

جدول ۳

نمونه میدان‌های منتخب با طراحی نوین شهری در تهران و تاشکند در فاصله سال‌های (۱۳۲۰-۱۳۵۰ م.ش. و ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م.)

ازبکستان		ایران	
نام میدان/مساحت/عملکرد(کاربری) چداره‌های میدان	ویژگی‌های نوین طراحی میدان‌ها/ (عملکرد اصلی)	ویژگی‌های نوین طراحی میدان‌ها/ (عملکرد اصلی)	نام میدان/مساحت/عملکرد(کاربری) چداره‌های میدان
 <p>شکل ۶. میدان علیشیر نوایی (جامعه بریتانیایی-ازبکی، ۲۰۱۹)</p>	<p>ویژگی‌های عینی: بهره‌گیری از سبک تلفیقی نوکلاسیک روسی در نمای خارجی ساختمان‌های شاخص حاشیه میدان نظیر ساختمان ابرای علیشیر نوایی، طراحی عناصر وارداتی نظیر آب‌نما و تعبیه فواره</p>	<p>ویژگی‌های عینی: افزایش شفافیت بصری به دلیل استفاده گسترده از شیشه در ساختمان‌های اطراف میدان، احداث فواره، بهره‌گیری از سبک تلفیقی نوکلاسیک در نمای خارجی ساختمان‌های شاخص حاشیه میدان نظیر ساختمان شهرداری، پست و هتل ایران</p>	 <p>شکل ۵. میدان شهرداری رشت (خبرآنلاین، ۱۳۹۴)</p>
	<p>ویژگی‌های کالبدی: تقارن محوری و فرم میدان به صورت میدان جهت‌دار (مستطیل کشیده)،</p>	<p>ویژگی‌های کالبدی: وجود ساختمان‌های کشیده در چداره میدان نظیر ساختمان شهرداری، ساختمان پست و هتل ایران، تقارن محوری و میدان جهت‌دار</p>	

 <p>مرکز تئاتر- اپرا و باله (برای علیشیر نوایی در ضلع شرقی) ساختمان دفتر دولت فدرال (در ضلع شمالی) مدرسه (مدرسه شیخ عبدالکاسم در ضلع شمالی) تالار عروسی (تالار عروسی نوروز در ضلع شرقی)</p> <p>شکل ۸. پلان میدان علیشیر نوایی (میزر، ۲۰۱۶، ۱۶)</p> <p>(فرم غالب میدان به صورت مستطیل جهت‌دار محوری، با طول ۱۹۴ متر و عرض ۱۲۵ متر و مساحت حدودی ۲۴۰۰۰ مترمربع است که دارای تقسیم‌بندی ۴ بخشی مستطیل شکل است و مساحت تقریبی هر بخش آن در حدود ۶۰۰۰ مترمربع است.)</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی:</p> <p>کاشت درختان در حاشیه میدان، با کارکردهای جدید نظیر سالن اپرا</p> <p>(عملکرد غالب میدان به صورت اداری-فرهنگی بوده است.)</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی:</p> <p>ویژگی نمایشی میدان با اجرای موزیک زنده به‌طور روزانه در صبحگاه و مناسبت‌ها، شکل‌گیری اولین سینما در پیرامون میدان</p> <p>(عملکرد غالب میدان به صورت اداری-خدماتی و فرهنگی بوده است.)</p>	 <p>کاخ شهرداری (اداره شهرداری در ضلع غربی) ساختمان پست (اداره پست در ضلع شمال-شمال غربی) هتل (هتل ایران در ضلع شمالی) کتابخانه (کتابخانه ملی در ضلع غرب-جنوب غربی) سینما (در ضلع جنوب-جنوب غربی)</p> <p>شکل ۷. پلان میدان شهرداری رشت (کامور شلمانی و حناچی، ۱۳۹۳)</p> <p>(فرم غالب میدان شهرداری رشت به صورت جهت‌دار محوری، با طول ۱۳۲ متر و عرض ۷۶ متر و مساحت تقریبی ۱۰۰۰۰ مترمربع است.)</p>
 <p>شکل ۱۰. میدان امیر تیمور (ادونچر، ۲۰۱۹)</p>	<p>ویژگی‌های عینی:</p> <p>نمادگرایی و قرار داشتن بنای یادبود فرمانده امیر تیمور، افزایش نفوذپذیری و وجود ریتم و تقارن و نقاط شاخص در نمای ساختمان‌های حاشیه میدان، ساختمان‌های حاشیه میدان به سبک نوکلاسیک</p>	<p>ویژگی‌های عینی:</p> <p>ساخت بناهای اطراف خیابان به سبک نوکلاسیک اروپایی، طراحی چهار ساختمان قرینه به حالت منحنی در چهارگوشه میدان، ایجاد ریتم در نمای خیابان و تأکید بر کنج جداره‌ها طراحی میدان با هشت گنبد فلزی مدور</p>	 <p>شکل ۹. میدان حسن‌آباد تهران (مشرق، ۱۳۹۲)</p>
 <p>دانشگاه (دانشگاه ایالتی تاشکند- دانشگاه حقوق و دانشکده تاریخ در ضلع شمالی) ساختمان اتاق بازرگانی (در ضلع جنوبی) وزارت دادگستری (در ضلع غربی) موزه امیر تیمور (در ضلع شمالی) کاخ بین‌المللی (ضلع شرقی) هتل (هتل ازبکستان در ضلع شرقی)</p>	<p>ویژگی‌های کالبدی:</p> <p>کشیدگی و ساختار افقی پیوسته در منظر شهری و جداره نمای میدان</p>	<p>ویژگی‌های کالبدی:</p> <p>کشیدگی و ساختار افقی در منظر شهری، طراحی دایره‌ای شکل میدان، وجود ساختمان‌های کشیده با پیوستگی افقی در جداره میدان</p>	 <p>کاربری تجاری (مغازه) بانک ایستگاه آتش‌نشانی</p>
<p>شکل ۱۲. پلان میدان امیر تیمور (میزر، ۲۰۱۶، ۱۷)</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی:</p> <p>گسترش شعاعی خیابان‌های منتهی به میدان، اختلاط کاربری‌های اطراف میدان (عملکرد اصلی میدان خدماتی-اداری-فرهنگی است.) (البته لازم به ذکر است که در بازه موردبررسی از سال</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی:</p> <p>طراحی فضای سبز دایره‌ای شکل در وسط فضای باز میدان، تسهیل ترافیک سواره، قرارگیری ساختمان‌های تجاری در اطراف میدان، اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف میدان</p>	<p>شکل ۱۱. پلان میدان حسن‌آباد تهران (بانی‌مسعود، ۱۳۸۸، ۱۹۹)</p> <p>(میدان حسن‌آباد دارای پلان دایره‌ای شکل مرکزی) با شعاع ۴۵ متر و مساحت حدود ۶۳۵۰</p>

<p>(فرم میدان امیر تیمور به صورت جهت‌دار محوری، با طول ۳۱۸ متر و عرض ۳۱۱ متر و مساحت حدود ۸۸۰۰۰ مترمربع به صورت کلی است که دارای تقسیم‌بندی شعاعی با تشکیل ۴ قسمت هر کدام به مساحت تقریبی ۱۳۰۰۰ مترمربع است و بخش دایره‌ای شکل مرکزی با شعاع تقریبی ۴۵ متر و مساحتی در حدود ۶۳۵۸ مترمربع را دارا است.)</p>	<p>۱۸۷۰ تا ۱۹۲۰ م. در ضلع شمالی میدان سالن ورزشی برای زنان وجود داشته است که در دوره بعد از سال ۱۹۲۰ م. به بعد این ساختمان به دانشگاه ایالتی تاشکند تغییر کاربری داد. همچنین هتل ازبکستان در سال ۱۹۷۴ م. در ضلع شرقی میدان ساخته شد و نیز کاخ (فوروم) بین‌المللی در سال ۲۰۰۹ م. در حاشیه میدان ساخته شد.</p>	<p>(عملکرد اصلی میدان خدماتی-تجاری است.)</p>	<p>(مترمربع است.)</p>
 <p>شکل ۱۴. میدان سرخ تاشکند (میدان لنین) (میدان استقلال کنونی) (ادونچر، ۲۰۱۹)</p>	<p>ویژگی‌های عینی: وجود ریتم، تقارن و نقاط شاخص تأکیدی در ساختمان‌های اطراف میدان، افزایش نفوذپذیری و شفافیت بصری به دلیل استفاده گسترده از شیشه، برون‌گرایی کالبدی و وسعت دید و منظر</p>	<p>ویژگی‌های عینی: برون‌گرایی کالبدی و وسعت دید، در طراحی میدان و ساختمان‌های اطراف آن از مهندس روسی کمک گرفته شده بود که وی طرحی نوین برگرفته از طرح میدان (سن‌پترزبورگ) را داده بود، طراحی آب‌نما و تندیس</p>	 <p>شکل ۱۳. میدان توپخانه (امام خمینی) (بانی مسعود، ۱۳۸۸، ۱۰۳)</p>
 <p>ساختمان سنا یا خانه سفید (عمارت فرمانداری) ضلع غربی ساختمان کابینه وزرا کشور (در ضلع جنوبی) ساختمان پست (در ضلع شرقی)</p>	<p>ویژگی‌های کالبدی: وجود ساختمان‌های پیوسته با کشیدگی افقی در جداره میدان، بهره‌گیری از سبک تلفیقی نوکلاسیک روسی در نمای خارجی ساختمان‌های شاخص اطراف میدان</p>	<p>ویژگی‌های کالبدی: این میدان از نخستین میادین سنگفرش شده در ایران است، وجود ساختمان‌های پیوسته با کشیدگی افقی در جداره میدان، بهره‌گیری از سبک نوکلاسیک در ساختمان‌های شاخص میدان</p>	 <p>اداره پست (پست و تلگرافخانه در ضلع جنوبی) شهرداری (اداره بلدیة در ضلع شمالی) بانک (بانک شاهی در ضلع شرقی) اداره نظمیة (در ضلع غربی)</p>
<p>شکل ۱۶. پلان میدان سرخ تاشکند (میدان لنین) (میدان استقلال کنونی) (مبزر، ۲۰۱۶، ۱۶)</p> <p>میدان سرخ تاشکند (میدان لنین) از نظر شکل به صورت چهارگوش مستطیلی که از ۴ بخش مستطیلی شکل ساخته شده و طول کلی میدان حدوداً ۴۲۵ متر و عرض آن ۱۶۸ است و مساحت کلی آن در حدود ۶۲۰۰۰ مترمربع است و هریک از ۴ بخش تشکیل‌دهنده میدان مساحتی در حدود ۱۶۰۰۰ مترمربع را دارا هستند.</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی: قرارگیری کاربری‌های متنوع در اطراف میدان، انجام رژه و مراسم نظامی (نماد قدرت نظامی لنین در آن زمان)، تمرکز بر ساختمان‌ها با کاربری‌های جدید نظیر عمارت فرمانداری</p> <p>(عملکرد اصلی میدان غالباً سیاسی-اداری-حکومتی بوده است. (نماد قدرت)</p>	<p>ویژگی‌های عملکردی: قرارگیری کاربری‌های متنوع در اطراف خیابان نظیر تلگرافخانه، عمارت شهرداری، بانک شاهی و ساختمان نظمیة، طراحی میدان به عنوان مرکز تجمع و رژه نظامی نمایش توپ (نماد قدرت نظامی)</p> <p>(عملکرد اصلی میدان غالباً سیاسی-نظامی-اداری بوده است. (نماد قدرت و محل نگهداری و نمایش توپ)</p>	<p>شکل ۱۵. پلان میدان توپخانه (امام خمینی) (تابناک، ۱۳۹۶)</p> <p>(میدان توپخانه دارای ۱۷۷ متر طول و ۷۷ متر عرض مساحتی در حدود ۱۳۶۰۰ مترمربع است و از نظر شکل چهارگوش مستطیلی است.)</p>

بر اساس جدول ۳ و با توجه به ریز مؤلفه‌های نوین طراحی می‌توان وجوه شباهت را در سه حوزه عینی، کالبدی و عملکردی بین هریک از میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان مشاهده نمود. مؤلفه‌های نوگرایانه در هر سه بعد عینی، عملکردی و کالبدی در دو کشور به صورت مشابه تجلی یافته‌اند. در جدول ۴، هندسه و فرم، نحوه دسترسی، برداشت‌های بصری و عملکرد نمونه میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

ادراک بصری (برداشت‌های بصری)	عملکرد میدان (پیرامونی و درونی)	موقعیت در بافت و مورفولوژی	راه و نحوه دسترسی	هندسه و فرم	نام میدان
<p>احداث آب‌نما و فواره به‌عنوان عناصر وارداتی - اغتشاش و ناهماهنگی سیما و نمای بدنه‌های جنوبی پیرامون میدان</p> <p>- خط آسمان هماهنگ و متنوع با جلب ادراک بصری توسط عناصر شاخص (برج ساعت) در ضلع غربی میدان</p>	<p>- مغازه - اداره و سازمان‌های حکومتی نظیر ساختمان شهرداری و پست - بانک - کتابخانه - سینما - عملکرد غالب (اداری-خدماتی- فرهنگی)</p>	<p>- تخریب بافت قدیم - نظم و شکل هندسی - افزایش ابعاد تفکیکی قطعات شهری</p> <p>- قرارگیری میدان در تقاطع خیابان‌های اصلی - محوطه‌سازی درون میدان</p>	<p>- طراحی و تعریف ابتدا و انتهای خیابان با ساختمان‌های شاخص - انشعاب خیابان‌های منتهی به میدان به‌صورت عمود (محل تقاطع خیابان‌های منتهی به میدان با زاویه تقریبی ۹۰ درجه صلیبی شکل)</p>	<p>- میدان جهت‌دار همراه با تقارن محوری، هندسه غالب میدان مستطیل کشیده</p>	میدان شهرداری رشت
<p>- طراحی فضای سبز دایره‌ای شکل در وسط میدان</p> <p>- هماهنگی ریتم و خط آسمان قرینه (همراه با تعریف کنج‌های شاخص) چهار ضلع و بدنه میدان با طراحی ساختمان‌های قرینه (معروف به میدان هشت گنبد)</p>	<p>- مغازه - بانک - گرمابه (حمام قدیمی) - ایستگاه آتش‌نشانی - اداره اطفاییه تهران عملکرد غالب (خدماتی- تجاری)</p>	<p>- تخریب بافت قدیم محل تقاطع دو خیابان سپه (امام خمینی) و حافظ - قرارگیری میدان در تقاطع خیابان‌های اصلی - محوطه‌سازی درون میدان</p>	<p>- طراحی و تعریف ابتدا و انتهای خیابان با ساختمان‌های شاخص - انشعاب خیابان‌های منتهی به میدان به‌صورت عمود (محل تقاطع خیابان‌ها به میدان با زاویه ۹۰ درجه)</p>	<p>- میدان متمرکز با طرح دایره‌ای شکل (هندسه غالب دایره متمرکز با تقارن مرکزی)</p>	میدان حسن آباد تهران
<p>- طراحی آب‌نما و تندیس به‌عنوان عناصر وارداتی غربی - لبه‌های شهری پیوسته و همگن</p> <p>- جذب ادراک بصری مخاطب با تعریف و طراحی عناصر شاخص بصری در لبه جدارهای میدان (جلب‌توجه با افزایش ارتفاع عناصر</p>	<p>- ساختمان شهرداری - ساختمان پست و تلگراف‌خانه - بانک شاهنشاهی - اداره نظمی - ساختمان شهربانی عملکرد غالب میدان</p>	<p>- تعریف و طرح از پیش برای فضاها - مقیاس وسیع‌تر - محوطه‌سازی درون میدان - نظم و شکل هندسی - احداث محورهای مستقیم برای توسعه</p>	<p>- طراحی و تعریف ابتدا و انتهای خیابان با ساختمان‌های شاخص - انشعاب خیابان‌های منتهی به میدان به‌صورت عمود (محل تقاطع خیابان‌های منتهی به میدان با زاویه تقریبی ۹۰ درجه</p>	<p>- میدان جهت‌دار همراه با تقارن محوری، هندسه غالب میدان مستطیل کشیده</p>	میدان توپخانه

		میادین با این محورها	سیاسی- نظامی- اداری (شاخص)	صلیبی شکل)		
ازبکستان	میدان علیشیر نوایی	- انشعاب خیابان‌های منتهی به میدان به صورت عمود (محل تقاطع خیابان‌های منتهی به میدان با زاویه تقریبی ۹۰ درجه صلیبی شکل)	- تخریب بافت قدیمی - احداث محورها - مستقیم برای توسعه میادین با این محورها - نظام چند هسته‌ای (چند میدانی)	- سیاسی - نظامی - اداری - ساختمان اپرا و باله - علیشیر نوایی - تالار عروسی - مدرسه - عملکرد غالب میدان (اداری - فرهنگی)	- طراحی فواره، آب نما و تندیس به عنوان عناصر وارداتی - اغتشاش و ناهماهنگی سیما و نمای بدنه‌های غربی پیرامون میدان	
	میدان امیر تیمور	- گسترش شعاعی خیابان‌های منتهی به میدان - احداث محور مستقیم در امتداد قطعه بندی‌های بزرگ شهری در کنار پارک بابور	- تخریب بافت قدیم - افزایش ابعاد تفکیکی قطعات شهری - نظام چند هسته‌ای (چند میدانی)	- دانشکده حقوق و تاریخ - وزارت دادگستری - موزه امیر تیمور - عملکرد غالب میدان (سیاسی - اداری - حکومتی (نماد قدرت)	- نمادگرایی و قرار داشتن بنای یادبود فرمانده قرن چهاردهم امیر تیمور - گسترش مناطق سبز - خط آسمان هماهنگ و متنوع در جداره غربی میدان	
	میدان سرخ تاشکند	- انشعاب خیابان‌های منتهی به میدان به صورت عمود (محل تقاطع خیابان‌های منتهی به میدان با زاویه تقریبی ۹۰ درجه صلیبی شکل)	- تخریب بافت قدیم - افزایش ابعاد تفکیکی قطعات شهری - احداث محورها - مستقیم برای توسعه میادین با این محورها	- ساختمان سنا - ساختمان کابینه وزرا - ساختمان پست - انجام رژه و مراسم نظامی و سان دیدن در درون میدان - عملکرد غالب (اداری - دولتی، حکومتی)	- طراحی فواره، آب نما و تندیس به عنوان عناصر وارداتی - اغتشاش و ناهماهنگی سیما و نمای بدنه‌های غربی پیرامون میدان	

جدول ۵. به بررسی پارامترهای نوگرایانه طراحی میادین شهری در سه بعد عینی، کالبدی و عملکردی در نمونه میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان می‌پردازد. در این جدول وجود مؤلفه‌ها در هر میدان با علامت + و عدم وجود آن با علامت - نشان داده شده است. در این جدول سه بعد پنج پارامتری با یکدیگر به طور نسبی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

جدول ۵

تحلیل مؤلفه‌های نوین طراحی نمونه میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان

پارامترها		عینی (بصری)		کالبدی (ریخت‌شناسی)		عملکردی (کارکردی)	
کشور	نام بنا	میدان شهردار ی رشت	میدان حسن‌آباد تهران	میدان توپخانه تهران	جمع هر پارامتر	جمع هر مؤلفه	
		۱	۲	۳	۲	۱۴	
ایران	گسترش مناطق سبز و کاشت درختان در حاشیه میدان	+	+	+	۴	۱۵	
	اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف میدان	+	+	+	۴		
	تسهیل ترافیک سواره‌رو	+	+	+	۴		
	تمرکز بر ساختمان‌ها با کارکردهای جدید مانند شهرداری، پست، سینما و ...	+	+	+	۴		
	گسترش سریع شبکه راه‌های سواره‌چاپایی شکل و شعاعی خیابان‌های منتهی به میدان	+	+	+	۴		
	مرکزیت	+	+	+	۴		
	وجود ساختمان‌های کشیده و پیوسته تشکیل‌دهنده جداره میدان	+	+	+	۴		
	تقارن‌های مرکزی و محوری فرم غالب به‌صورت میدان جهت‌دار	+	-	+	۲		
	وجود فضاهای باز نیمه‌عمومی در پشت ساختمان‌ها	-	-	+	۱		
	ریخت فلکه یا شبه فلکه	+	+	+	۴		
	وجود ریتم، تقارن و تأکید	+	+	+	۴		
	افزایش نفوذپذیری و شفافیت بصری	+	+	+	۴		
عناصر طراحی وارداتی (آب‌ما، مجسمه)	+	-	+	۲			
طراحی کنج‌های شاخص	+	+	+	۴			
جمع هر مؤلفه	۱۴						
ازبکستان	میدان علیشیر نوایی تاشکند	+		+			
	میدان امیر تیمور تاشکند		-	+			
	میدان سرخ تاشکند			+			
	جمع هر	۲					
		۲					

																		پارامتر
																		جمع هر مؤلفه
																		۱۲
																		۱۱
																		۱۵

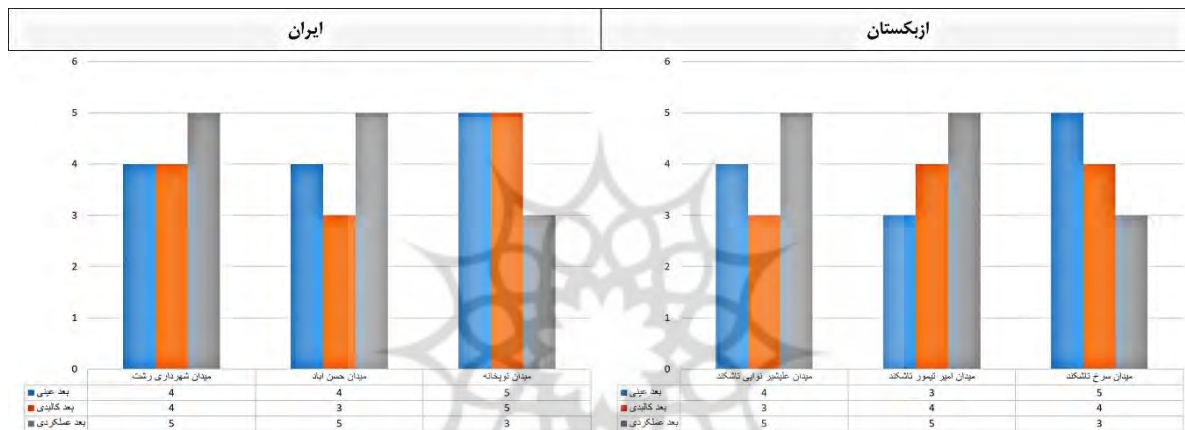
با توجه به جدول ۵، تأثیرگذاری مؤلفه‌های نوگرایانه طراحی میدان‌های شهری در میدان‌های منتخب در ایران و ازبکستان در بعد عملکردی دارای بیشترین تأثیرگذاری (در هر دو کشور با فراوانی ۱۵) بوده است. و پس‌از آن بعد عینی (در ایران با فراوانی ۱۳ و در ازبکستان با فراوانی ۱۲) قرار دارد. بعد کالبدی نیز در مرتبه سوم (در ایران با فراوانی ۱۲ و در ازبکستان نیز با فراوانی ۱۱) قرار دارد. بنابراین می‌توان این‌گونه اذعان داشت که در هر دو کشور شیوه‌های تأثیرپذیری از مؤلفه‌های نوگرایانه طراحی میدان شهری از نظر ابعاد عینی، عملکردی و کالبدی تقریباً همسان بوده‌اند.

نتیجه‌گیری

ادبیات شهری لهجه جدیدی از شهرسازی را در اواخر دوره قاجار و پس‌از آن در دوره پهلوی اول در ایران ترویج کرد. این دستور زبان جدید شهری شامل قوانین و رویکردهای نوین در عرصه طراحی و اجرا بود که ورود مدرنیته و تأثیر آن بر نظام‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، سبک زندگی و نوسازی شهری از جمله دلایلی هستند که نشان می‌دهند تحولات رخ داده نیازمند شکل جدیدی از فضاهای شهری بوده‌اند. از جمله این تغییرات در عرصه طراحی میدان شهری می‌توان به تقارن در هندسه پلان میدان، فرم میدان به صورت میدان مسلط و جهت‌دار، ریخت فلکه گونه، خط آسمان هماهنگ و یکنواخت، افزایش نفوذپذیری و شفافیت به صورت ساخت نماهای برون‌گرا، توجه به منظر شهری شبانه، وجود ریتم و یکپارچگی ساختمان‌های پیرامون میدان، نمادگرایی، تغییر در ارزش‌های کارکردی عناصر مستقر در اطراف میدان و ایجاد کاربری‌های جدید نظیر سینما، پست و شهرداری در اطراف میدان، توجه به تسهیل حرکت خودرو، اهمیت فضای سبز و اختلاط کارکردی با کاربری‌های جدید برای فعالیت‌های اطراف میدان اشاره کرد. بدین ترتیب با نفوذ و حضور مستمر روس‌ها در اواخر دوره قاجار و پهلوی اول، ارتباط ایران با روسیه و حتی کشورهای اروپایی گسترش یافت و تحولاتی در زمینه طراحی بناها (ترویج سبک نوکلاسیک روسی) و فضاهای شهری به شیوه نوین و متأثر از کشورهای اروپایی در ایران رقم خورد. در ازبکستان نیز با سلطه شوروی از سال ۱۸۸۱ م. شیوه‌های مدرنیزاسیون به سبک شوروی در همه شهرهای این منطقه به عرصه ظهور درآمدند. طراحی میدان شهری نیز مستثنا از این فرآیندهای مدرنیزاسیون نبوده و برنامه‌ریزی نوین به سبک اروپایی در طراحی میدان شهری شامل تحولاتی نظیر طراحی خیابان‌های عریض شعاعی یا چلیپایی شکل منتهی به میدان، ساخت بناها با عملکردهای جدید در پیرامون میدان و برون‌گرایی کالبدی همراه با نفوذپذیری و شفافیت بصری به دنبال الگوبرداری از میدان شهری اروپایی و روسی در دستور کار دولت قرار گرفت. همچنین تحولات نوگرایانه در طراحی میدان شهری ازبکستان با احداث بلوارها و شاهراه‌های عظیم (به صورت شعاعی یا چلیپایی شکل) منتهی به میدان، ساخت بناها با عملکردهای جدید نظیر سینما، سالن ورزشی ... در پیرامون میدان به دنبال الگوبرداری از میدان شهری روسی در این کشور مبنای کار قرار گرفت. همچنین می‌توان اذعان داشت میدان شهری ازبکستان غالباً در ابعاد وسیع شهری به عنوان یک پلازای شهری وسیع عمل می‌کنند که از فضای داخل میدان غالباً به عنوان یک فضای شهری وسیع (مورد استفاده افراد پیاده) بهره گرفته شده است.

با توجه به تجزیه و تحلیل صورت گرفته پیرامون شش میدان منتخب در ایران و ازبکستان که تحت تأثیر رویکردهای نوگرایانه، دستخوش تحولات نوین در عرصه طراحی و اجرا شدند و نیز نتایج به دست آمده از جدول ۵ می‌توان این‌گونه اذعان داشت که مؤلفه‌های نوین طراحی میدان شهری در بعد عملکردی، نسبت به دو مؤلفه دیگر هم در میدان ایران (با فراوانی ۱۵) و هم در ازبکستان (فراوانی ۱۵) بیشتر از دو مؤلفه دیگر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تمامی مؤلفه‌های مورد بررسی در بعد عملکردی نظیر اختلاط عملکردی کاربری‌های اطراف میدان، تسهیل ترافیک سواره و تمرکز بر ساختمان با عملکردهای جدید نظیر سینما، پست و شهرداری، گسترش مناطق سبز در مرکز و حاشیه میدان و گسترش سریع شبکه راه‌های سواره چلیپایی شکل و شعاعی خیابان‌های

منتهی به میدان در تمامی میادین منتخب تکرار شده و حضور ثابت داشته‌اند. در وهله بعدی، بعد عینی (در ایران با فراوانی ۱۳ و در ازبکستان با فراوانی ۱۲) قرار دارد که از بین مؤلفه‌های موردبررسی در بعد عینی، دو مؤلفه نظیر ریتم، تقارن و تأکید در ساختمان‌های حاشیه میدان و افزایش نفوذپذیری و شفافیت بصری در تمامی میادین منتخب تکرار شده و حضور ثابت داشته‌اند. بعد کالبدی نیز در مرتبه سوم (در ایران با فراوانی ۱۲ و در ازبکستان نیز با فراوانی ۱۱) قرار دارد. از بین مؤلفه‌های موردبررسی در بعد کالبدی، یک مؤلفه نظیر مرکزیت در تمامی میادین تکرار شده و حضور ثابت داشته است. می‌توان این‌گونه اذعان داشت که میادین ساخته‌شده در ایران و ازبکستان به شیوه‌های نوین طراحی شهری از نظر مؤلفه‌های کارکردگرایانه نظیر تسهیل ترافیک سواره، تمرکز بر ساختمان‌ها با کارکردهای جدید نظیر سینما و پست، اختلاط عملکردی، گسترش فضای سبز در مرکز میدان و شبکه راه‌های منظم و شطرنجی منتهی به میدان به‌گونه‌ای مشابه عمل کرده‌اند. در این طبقه‌بندی، مؤلفه‌های بعد کالبدی در ایران با فراوانی ۱۲ و در ازبکستان با فراوانی ۱۱ جایگاه آخر قرار دارند. شکل ۱۷ نشان می‌دهد که ظهور مؤلفه‌های نوین طراحی میادین شهری در بعد عملکردی نسبت به دو مؤلفه دیگر در دو کشور شاخص‌تر بوده است.

شکل ۱۷. نقش مؤلفه‌های نوگرایانه طراحی شهری در میادین منتخب ایران و ازبکستان در دوره قاجار و پهلوی اول (مأخذ: نگارندگان).

در جهت پاسخ به پرسش‌ها و فرضیات پژوهش، می‌توان این‌گونه اذعان داشت که تحولات به وجود آمده در عرصه شهرسازی و طراحی میادین شهری تا حد زیادی تحت تأثیر شرایط اجتماعی، سیاسی و جریانات فرهنگی غالب در حکومت و لایه‌های جامعه این کشورها بوده است و تشابه کلی در نوع تحولات و تغییرات به وجود آمده در طراحی میادین شهری در ایران و ازبکستان به‌ویژه در فاصله سال‌های ۱۹۴۰-۱۸۷۰ م. (۱۳۲۰-۱۲۵۰ ه.ش.) وجود داشته است، که از جمله دلایل و زمینه‌های این تشابه در ابعاد مختلف را می‌توان این‌گونه عنوان کرد که در هر دو کشور تحولات تکنولوژی و تدوین طرح‌های جامع شهری و تغییر اساسی در طرز تفکر معماران در هر دو کشور زمینه‌ساز بروز تحولات مشابه در هر دو کشور بوده است. مدرنیزاسیون از بالا (دولت و طبقه حاکم) در دستور کار قرار می‌گیرد و دولت‌ها در هر دو کشور بر آن می‌شوند که چهره‌ای از توسعه شهری را مطرح کنند که همسو با دگرگونی‌های جهان غرب است و در راستای دستیابی به مدل‌های غربی سعی در ایجاد تغییرات در چهره شهرها و میادین شهری دارند که کاملاً متأثر از رویکردهای نوگرایانه و الگوبرداری از شهرسازی قرن نوزدهم اروپا هستند.

منابع

- بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۸). *معماری معاصر ایران: در تکاپوی بین سنت و مدرنیته*. تهران: نشر هنر معماری قرن.
 باور، سیروس. (۱۳۸۸). *نگاهی به پیدایی معماری نو در ایران*. تهران: نشر فضا.
 بدری، روح‌الله. (۱۳۹۱). *تحولات سیاسی-اجتماعی آسیای مرکزی در سده نوزدهم میلادی*. مسکو، ۲۳-۲۲.
 بردی آنا مراد نژاد، رحیم. (۱۳۹۰). *مقدمه‌ای بر میدان‌های شهری*. بابلسر: انتشارات دانشگاه مازندران.

- پورمحمدی، مرضیه؛ بحرینی، حسین و داودپور، زهره. (۱۳۹۸). شهر اسلامی: تخیل یا واقعیت. *دانش شهرداری*. ۳(۲)، ۳۳-۴۷. تابناک. (۱۳۹۶). وضعیت نامشخص ساماندهی میدان توپخانه [اخبار]. بازیابی شده در ۱ بهمن ۱۳۹۸، از <https://www.tabnak.ir/fa/news/704928/>
- حبیبی، محسن و هورکاد، برنارد. (۱۳۸۴). *اطلس کلانشهر تهران*. تهران: شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- حبیبی، محسن. (۱۳۸۵). شرح جریان های فکری معماری و شهرسازی در ایران معاصر. تهران: *دفتر پژوهش های فرهنگی*.
- خبر آنلاین. (۱۳۹۴). میدان شهرداری رشت، اولین میدان بلدیة ایران بود [اخبار]. بازیابی شده در ۵ بهمن ۱۳۹۸، از <https://www.khabaronline.ir/news/485874>
- خلیلی‌خو، محمدرضا. (۱۳۷۳). توسعه و نوسازی ایران در دوره رضا شاه. تهران: جهاد دانشگاهی.
- سرمست، بهرام، زالی، نادر. (۱۳۸۹). انتظام فضایی شبکه شهری و برنامه‌ریزی جمعیتی در افق ۱۴۰۰؛ مطالعه موردی آذربایجان. *فصلنامه مطالعات راهبردی* ۱۳(۴۸)، ۸۹-۵۹.
- علی‌میرادی، علی؛ احمدی، حسن و قبادیان، وحید. (۱۳۹۸). تحلیل آموزه‌های شهرسازی در شکل‌گیری کالبد شهر (مطالعه موردی: دوره صفویه، شهر اصفهان). *دانش شهرداری*، ۳(۱)، ۳۳-۵۳.
- قبادیان، وحید و رضایی، محمود. (۱۳۹۲). نخستین میدان مدرن شهر تهران بررسی دگردیسی تاریخی-فضایی میدان‌های کهن تهران تا دوره مدرن. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۵(۴)، ۱۷۷-۱۹۶.
- همایون کاتوزیان، محمدعلی. (۱۳۶۸). *اقتصاد سیاسی ایران*. تهران: نشر مرکز.
- کامروا، محمدعلی. (۱۳۹۱). *شهرسازی معاصر ایران*. تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران.
- کامور شلمانی، آمنه و حناچی، سیمین. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر عوامل بصری فضاها شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان (مطالعه موردی: میدان شهرداری رشت). *هویت شهر*، ۹(۲۴)، ۶۵-۷۸.
- کریمی آذر، امیررضا و طورانداز، بهزاد. (۱۳۹۷). بازآفرینی میدانی شهری با تأکید بر تعاملات اجتماعی براساس اصول نوشهرگرایی (مطالعه موردی: میدان امام (ره)، بندرانزلی). *دانش شهرداری*، ۲(۳)، ۸۵-۹۷.
- کیانی، مصطفی. (۱۳۸۳). *معماری دوره پهلوی اول*. تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
- لمبتون، آن کاترین. (۱۹۹۶). *ایران عصر قاجار*. ترجمه سیمین فصیحی. تهران: نشر جاوید.
- مختاری طالقانی، اسکندر. (۱۳۹۰). *میراث معماری مدرن ایران*. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- مشرق. (۱۳۹۲). *میدانی که حسن، آباد نکرد* [اخبار]. بازیابی شده در ۷ بهمن ۱۳۹۸، از <https://www.mashreghnews.ir/news/203671>
- میرمظفری، هدا و عبدالله‌زاده طرف، اکبر. (۱۳۹۶). بازشناسی اصول طراحی شهری میدانی شکل‌گرفته در دوره پهلوی اول. *باغ نظر*، ۱۵(۶۱)، ۲۵-۳۸.
- نجفی، مهنام و اهری، زهرا (۱۳۹۳). *میدان توپخانه، دارالخلافة ناصری*. تهران: نشر روزنه.
- وفایی، عباسعلی. (۱۳۸۸). نگاهی به آموزش فلسفه در آسیای میانه (با تأکید بر ازبکستان). *فصلنامه حکمت و فلسفه*، ۱۵(۱)، ۴۹-۵۹.
- ویلیبر، دونالد و کلمبیک، لیزا. (۱۹۹۵). *معماری تیموری در ایران و توران*. ترجمه محمد یوسف کیانی و کرامت‌الله افسر. تهران: سازمان میراث فرهنگی کشور.

References

- Bell, j. (1999). Redefining National Identity in Uzbekistan: Symbolic Tentions in Tashkent's Official Public landscape. *Sage Publications, Ltd.* 6(2), 183-213.
- Castillo, G. (1997). Soviet Orientalism: Socialist Realism and Built Tradition. *International Association for the Study of Traditional Environments (IASTE)*, 8(2), 33-47.
- khabar online. (2015). *Shahrdari Square in Rasht*. Retrieved 2020, January 25, from <https://www.khabaronline.ir/news/485874/> (In Persian)
- Kiyani, M. (2014). *Architecture of the First Pahlavi era*. Tehran: Moasese- ye motaleat- e tarikh- e moaser. (In Persian)
- Abazov, R. (2007). *Culture and Customs of the Central Asian Republic*. United States: Greenwood Press.
- Advantour. (n.d.). *Photos of Old Tashkent*. Retrieved 2019, July 27, from <https://www.advantour.com/uzbekistan/tashkent/old-city.htm>-Akhmedov, M. K., & Saidova, U. K. (2009). About the Initial Urban Planning Culture in Uzbekistan. *Architecture and Construction of Uzbekistan. International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*, 3(6), 18-19.

- Akhmedov, U., & Nazarova, D. (2015). The Ways of the Development of Architecture of Independent Uzbekistan. *International Journal of Scientific & Technology Research*, 4(3), 45-49.
- Alimoradi, A., Ahmadi, H., & Ghobadian, V. (2019). Analysis of the Urban Planning Teachings for a City's Physical Development (Case Study of Safavid Period, Isfahān City). *Danesh-e-Shahrsazi*, 3(1), 33-53. (In Persian)
- Badri, R. (2012). The Political-Social Changes in Central Asia in 19th Century. *Muskuya Journal*, 7(22), 23-62. (In Persian)
- Bani masoud, A. (2009). *Iranian Contemporary Architecture. An Inquiry into Tradition and Modernity*. Tehran: Honar- e Memari- ye Qarn Publications. (In Persian)
- Bardi Ana moradnejad, R. (2011). *An Introduction to Urban Squares*. Babolsar: University of Mazandaran. (In Persian)
- Bavar, C. (2009). *The Advent of New Architecture in Iran*. Tehran: Faza Publications. (In Persian)
- Ghobadian, V., & Rezaee, M. (2013). The First Modern Square in Tehran Study of Historical-Spatial Metamorphosis of Ancient Squares of Tehran to the Modern Period. *Human Geography Research*, 45(4), 177-196. (In Persian)
- Habibi, M. (2006). *Description of the Intellectual Currents of Contemporary Architecture and Urbanism in Iran*. Tehran: Cultural Research Bureau. (In Persian)-Habibi, M., & Hourcade, B. (2005). *ATLAS of Tehran Metropolis*. Tehran: Urban Processing and Planning company. (In Persian)
- Kamrava, M. A. (2012). *Contemporary Iranian Urban Planning*. Tehran: Tehran University Publishing Institute. (In Persian)
- Kamvar shalman, A., & Hanachi, S. (2016). The Impacts of Visial Factors of Urban Spaces on Behavioral Patterns of the Citizens. *Hoviat shahr*, 9(24), 65-78. (In Persian)
- Karimi Azerai, A., & Tourandaz, B. (2018). Reconstruction of Urban Plazas with an Emphasis on Social Interaction Based on the Principles of New Urbanism (Case Study: Imam Square of Bandar Anzali). *Danesh-e-Shahrsazi*, 2(3), 85-97. (In Persian)
- Katuzian, H. (1989). *Irans political Economy*. Tehran: Center Press. (In Persian)
- Khalili Khou, M. R. (1994). *Development and Modernization of Iran in the Period of Reza Shah*. Tehran: Jihad University. (In Persian)-Lambton, A. k. (1996). *Iran in Qajar Era* (S. Fassihi, Trans.). Tehran: Javid Publishing. (In Persian)
- Mashregh. (2013). *Hasan Abad Squar in Tehran*. Retrieved 2020, January 27, from <https://www.mashreghnews.ir/news/203671/> (In Persian)
- Meuser, P. (2016). *Seismic Modernism Architecture and Housing in Soviet Tashkent*. Germany: Dom publishers.
- Mirmozafari, H., & Abdollah Zadeh Taraf, A. (2018). Urban Design Principles of The Squares in the First Pahlavi Period Revisited. *Bagh- e Nazar*, 15(61), 25-38. (In Persian)
- Mokhtari Taleghani, E. (2011). *The Modern Architecture Heritage of Iran*. Tehran: Cultural Research Bureau. (In Persian)
- Najafi, M., & Ahari, Z. (2014). *Dar al-Khalafah Naseri-Toopkhane Square (Iranian mentality and Another Achievement)*. Tehran: Rouzane Publications. (In Persian)
- Pour Mohammadi, M., Bahrainy, H., & Davoudpour, Z. (2019). Islamic city: Imagination or Reality. *Danesh-e- Shahrsazi*, 3(2), 33-47. (In Persian)
- Stronski, P. (2010). *Tashkent: forging a Soviet city (1930-1966)*. Russia: University of Pittsburg Press.
- Sarmast, B., & Zali, N. (2010). The Spatial Layout of the Urban Networks and Demographic Planning in the 2022 Prospective, the Case of Azerbaijan. *Strategic Studies Quarterly*, 13(48), 59-89. (In Persian)
- Tabnak. (2017). *Toopkhane Square Plan in Tehran*. Retrieved 2020, January 21, from <https://www.tabnak.ir/fa/news/704928/> (In Persian)
- THE BRITISH-UZBEK SOCIETY. (n.d.). *Alisher Navoi Square in Tashkent Uzbekistan*. Retrieved 2019, July 27, from <https://uzbek.org.uk/uzbek-state-academic-bolshoi-theater-named-after-alisher-navoi/>
- Vafaii, A. (2009). A View to Teaching Philosophy in Central Asia, Emphasizing on Uzbekistan. *Hekmat va Falsafeh (Wisdom and Philosophy Quarterly)*, 5(1), 49-59. (In Persian)
- Wilber, D., & Golombek, L. (1995). *The Timurid Architecture of Iran and Turan* (M.Y. Kiani & K. Afsar Trans.) Tehran: Cultural Heritage Organization of Iran. (In Persian)
- Zali, N., Ghal'ejough, F. H., & Esmailzadeh, Y. (2016). Analyzing Urban Sprawl of Tehran Metropolis in Iran (During 1956-2011). *Anuario do Instituto de Geociencias*, 39(3).